

۱۹۳۵ آغستوس

برنجی مبلد

تورکيات مجموعى

استانبول دارالفنونى تورکيات استيفرسى طرفندە نشر ايديليدى

دير :

کوبىلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنوننده « تورک ادبى تارىخى » مدرسى

استانبول — مطبعه حاسه

۱۹۳۵

لطفی پاشا

کورسیلی زادہ محمد فؤاد

استانبول دارالفنون شدہ «تورک ادبیاتی تالیفی» مدرس

عثمانی امپراطور لئی تاریخنک اولدقچہ اسکی وشایان دقت منبرلندن بری اولان «تواریخ آل عثمان» ی اخیراً نشرایدیلن «وزیراعظم لطفی پاشا»، شخصی و اثری اعتباریلہ، تدقیقی ایجاب ایدن مهم بر شخصیتدر : تاریخی، «ہامہر» ک ماخذلندن بری تشکیل ایتدیکی کبی [تورکچہ ترجمہ سی، ج ۱، ص ۳۰]، «آصفنامہ» آدلی کوچوک رسالہ سی دە مصصح متن و آلمانچہ ترجمہ سیلہ «دوقتور رودولف چودی» طرفندن ۱۹۱۰ دە طبع ایتدیریلش، و بونک باش طرفنہ لطفی پاشانک اسکی برپورترہ سیلہ حیاتی و اثرلری حقندہ کوچوک فقط مفید بر مقدمہ دە علاوہ اولونمشدر [۱]۔ و یانہ دارالفنونی مدرسلرندن دوقتور «قرہ لیتس»، لطفی پاشا تاریخنک تورکچہ متنیلہ آلمانچہ ترجمہ سنی حاضر لامشسہ دە، مع الاسف، هنوز طبعنہ موفق اولاماشدر [Mog, I, P. 10]۔ صوک متبعلمز آراسندہ «لطفی پاشا» نک اثرندن ابتدا بحث ایدن، «آصفنامہ» دن بعض نقللر دەدہ بولونان مورخ مصطفی پاشا مرحومدر [نتایج الوقعات، ج ۱، ص ۱۱۷]۔ «آصفنامہ»، آیریجہ، ۱۳۲۶ دە کوچوک بر مقدمہ ایلہ بر لکدہ «علی امیری» افندی طرفندن طبع ایتدیرلمشسہ دە، «دوقتور چودی» نک تنقید متون اصولنہ رعایتلہ باصدیردینی نسخہ یہ نسبتلہ چوق سقیم، و مؤلفک ترجمہ حالی حقندہ کی معلومات دە بالکنز ناقص دکل، مع الاسف، باشند پاشہ خطالیدر۔ کذلک بروسہ لی طاهر بکک «عثمانی مؤلفلری» ندہ لطفی پاشایہ دأریازدینی صحیفلر [ج ۳، ص ۱۳۲-۱۳۴] چوق سطحی و چوق یاکلیشدر۔ مهم بر مؤرخمز حقندہ مملکت مز دە کی ارباب علم و تتبعک بومعلومات سزلنی، و «دوقتور چودی» نک تدقیقاتی

[۱] لطفی پاشا حقندہ غربدہ انتشارینی بیلدی کمز ایلک بیوغرافی، «بوواسسار Boissard» طرفندن یازیلش و اورادہ کی یکانہ پورترہ سی «چودی» طرفندن اقتباس و نشرایدیلشدرکہ، بزده مقاله مزہ اورادن نقل ایتدک [میلادی ۱۵۹۶ دە «فرانقفورت آم ماین» دە نشرایدیلن «Vitae et icones Sultanorum... Turcicorum» نامندہ کی اثر دە، ص ۲۴۹-۲۵۲]۔ ابتدا مورخ «ہامہر» بوندن براز استفادہ ایتدیکی کبی [ہامہر ترجمہ سی، ج ۵، ص ۳۵۲]، «چودی» دە استفادہ ایتشد۔

تصحیح واکمال ایتک شویله دورسون، حتی اونک موجودیتندن بیله کلیاً بی خبرقاله لری چوق الیم ایکن، «تورکیه تاریخ انجمنی» طرفندن - ییلردن بری طبع و احضار ایدیلمکده اولدیغی دویدیغمز - «تواریخ آل عثمان» ک انتشاری، بزم ایچون بوسوتون یأس آور اولدی: دنیانک هیچ بریرنده کورولمه مش فجع برتحشیه اصولیه باصدیریله سی کافی دگلش کبی، نه باشنده اثره ومؤلفه عائد برمقدمه، نه ده صوکنده اعلام جدوللری موجود اولمایان بواثر، تورکیه علم عالمی ایچون چیرکین بر لکه تشکیل ایتمکده در. اثرک تحشیه سنی درعهده ایدهن عالی بکک وسعت معلوماتی، صرف ایتدیکی غیرتک درجه سی، هرصحیفه ده کورونیور؛ لکن، «اصولسز» صرف ایدیلن مساعی، نه قدر بویوک اولورسه اولسون، آنجاق بوتورلو غیرمشر بر نتیجه ویره ییلیر. مقدماینه «تاریخ انجمنی» طرفندن طبع ایتدیریلن «عاشق پاشا زاده» تاریخنک هر طرفدن اوغرا دینی شدید فقط محق تنقیدلره رغماً بواثرک بوشکلده میدانه چیمه سی، «انجمن» ک، مسئولیت علمیه سنی پک جدیتسز لکله تلقی ایتدیکنی اثباته کافیدر. لطفي پاشا تاریخنک یکی برطبعنه انتظاراً، بوا-کی مورخ ودولت آدامی حقنده طوپلادیغمز معلوماتک بوحیفه لرده نشرینی مفید عد ایتدک.

مباحث

«لطفي بن عبدالمعین» ک زرده وهانکی تاریخده طوغدیغنی بیلمیورز [۱]. یالکز، اصلاً آرناوودا ولوب «ایکینجی یازید» دورنده هنوز چوجوق دینله جک برسنده ایکن «حرم خاص» ه آلتدینی واوراده تحصیل کوردیکی معلومدر [۲]. سلیم اولک جلوسنده «چوقه

[۱] طاهر بک اشقودره لی اولدیغنی و «هامهر» ک «آولونیه لی» اولدیغنی یازمقله برابر موثوق عد ایدیلهمیه جکینی سویلر. لکن نه کندی اثرلرنده، نه ده ترجمه حالی محتوی اسکی منبعلرده زمان ومحل ولادته عائد هیچ برقید بولامادق.

[۲] عالی: «بودخی ارنبود اول سبيله بدخلق وعنود ایدی» دیدیکی کبی اکنه الاخبار، یازمه قیمنده. خصوصی کتبخانه مزده کی نسخه [، «پنجوی»، «حقیقه الوزرا»، «حقیقه الجوامع» «تاریخ اندرون» کبی مؤخر اثرلرده عمومیتله بونی مؤیددر. «طفولیتنده سرایده اولوب نیجه زمان معارفه سی ایدوب امکر چکدیکنی» اثرلرنده بالذات سویلر [تاریخ، ص ۱؛ آصفنامه، چودی طبعی، ص ۲؛ استانبول، طبعی، ص ۷].

لطیفی پاشا

دارلق» دن اللى آخفه «متفرقه لى» ايله طشمره يه چيقه رق، صيرائيله «چاشنيكير باشى»، «قابوچى باشى»، «قسطمونى سانجاق بكي، قارامان بكلر بكي، آناطولى بكلر بكي، قبه وزيرى اولدى [۱]. كندى اثرلرنده ذكر ائتمه مكله برابر، «عالى» و «پچوى» روم ايلنده ده بعض سانجاقلرده وبالخاصه «يانيه» ده خدمت ايتديكنى يازارلر [۲]. بو مختلف وظيفه لرى هانكى تاريخلرده ايفا ايتديكنى تماماً بيله ميورسه قده، ۹۴۱ ده كنديسنك قارامان بكلر بكي اولديغنى بالمناصبه ذكر ايتمكده در [۳]. پاشانك ۹۳۶ ده شام بكلر بكي اولوب اوسه عزل ايديلديكنى ۹۳۸ ده تكرار عيى وظيفه يه تعيين اولونه رق ۹۴۱ ده قبه وزيرى اولديغنى سويله ين ثريا فندينك بومعلوماتنه پك اينانه مه يز؛ چونكه، منابع قديمه دن هيچ برنده بوكا عاىد بر قيد اولماديغى كى، «سجل» ك پاشايه عاىد ديكر افاده لرى ده - آشاغى ده كوره جكمز وجهله - تماماً ياكيشدر [۴]. «هاممه ر» - «فردى» يه استناداً - «آياس پاشا» نك صدارتندن رازوكر ا روم ايلي بكلر بكلكنه ومتعاقباً اوچنچى وزيرلكه تعيين ايديلديكنى سويلر كه [۵]، بالذات كنديسى طرفندن هيچ ذكر ايديله يشنه كوره، ياصلى اولماق ياخود - داها قوتلى براحتالله - بوايشده پك آز برمدت بولونديغنه حكم ايتك ايجاب ايدمر (۹۵۳ هـ).

لطفي پاشانك بو ربع عصرلق حياتى، دائماً ايش ايچنده و اكثريتله حكمدارلرك معيتمده كچمشدر؛ برنجى سليم حقنده: «بو حقير دخى آنلرك خدمتلرندن بر آن خالى اولمايوب بونجه جنكلر و بونجه صاواشلر و حادثه لركه ديار رومده و جانب شرقده و عربستانده و حلبده و شامده و مصرده و غير يرلرده كه واقع اولبدر، بو حقير آنلرك كليسنه حاضر و ناظر

[۱] آصفنامه، چودى طبعى، ۲ - ۳؛ استانبول طبعى، ۷

[۲] عالى، كنه الاخبار، يازمه قسمنده؛ پچوى، ج ۱، ص ۲۱

[۳] صاحب كتاب ايدر تاريخ هجرتك طقوز يوز قرق برنده ولايت يونانده بكار بكي ايدم... الخ» [تواريخ آل عثمان، ص ۳۸۰]. ولايت يونان، قاراماندر كه مركزى قونيه ايدى.

[۴] سجل عثمانى، ج ۴، ص ۹۱. - لطفي پاشا «آصفنامه» سنده يدى ييل قبه وزارتنده بولونديغنى سويله ديكنندن، ۹۴۱ ده وزير اولديغى مطالعه سنه اشتراك ايدم بيليرز.

[۵] «ابراهيمك سقوطندن صوكر ا، اولجه يازديغمز وجهله، آكاس پاشا وزير اعظم اولمشدى. بومناصبته، بكنجى وزارتله كان قاسم پاشا طمع وارتنك بندن دولايي آز وقت ظرفنده عزل ايله يرينه روم ايلي بكار بكي مصطفى پاشا تعيين اولوندى. بكار بكي مصطفى پاشايه خلف اولان لطفي پاشا، برمدت صوكر ا اوچنچى وزارتله نائل اولدى. لطفي پاشا اشبو وزيرلك و بكار بكيلىك صفتيله دركه پوى وقورقو سفرلرينه سرعسكر اولارق قوماندا ايتمشدر» [هاممه ر ترجمه سى ج ۵، ص ۱۹۶ - ۱۹۷].

اولشدر» [۱] دیدیکی کی، «قانونی سلیمان» حقنده ده: «ینه کما کان رکاب هایونلری خدمتارنده اولوب نیجه سفرلری بیلجهه واقع اولشدر؛ اولاً سفر بلغراد آندن ردوس آندن انکروس که مهاج صاواشی دیمکه مشهوردر، آندن بیج آندن صوگرا آلامان آندن صوگرا قیزیلباش سفری اولوب بغداد آلندی» [۲] دیمکه در که، بوايضاحات، نقطه نظر منی تأیید ایتکده در. تذکره جی «سپی بک»، اونک «سلیم اول» زنده کی مقبولیتنی صراحةً سویله دیکی کی [۳]، بالذات کندیمی ده تاریخنده، اونکه ملاقاتندن برمناسبتله بحث ایدیور [۴]. «سلیمان قانونی»، باباسنک تربیتکرده سی اولان لطفی پاشایی متدایاً تلطف و ترفیع ایشم، حتی همشیره سی «شاه سلطان» ی تزویج ایله مک صورتیله ده اظهار توجه ایله مشدر [۵].

[۱] تواریخ آل عثمان، ص ۲

[۲] تواریخ آل عثمان، ص ۳

[۳] «مرحوم سلطان سلیم طاب ثراه حضرتلرینک تربیتی ایله حاصل اولش مرالرندر. حضور شریفارنده غایت مقبولیندن اولشدی» [سپی تذکره سی، ص ۲۵].

[۴] «بوکتایک مؤلفی ایدر: حتی نیجه کره سلطان سلیمدن رحمه الله ایشتم که پردی: بوالاق ظمی بزه نه دیناده ونه آخرتده راحتق ویرر. حق تعالی قاننده بو خصوصده غایت شرمناز دیو آه ایدردی. معاون بولامادینی ایلدن... الخ» [تواریخ آل عثمان، ص ۳۷۵].

[۵] «سجل عثمانی» ده بوسلطان حقنده ویریلن معلوماته کیره، انشا ایتدیکی جامی ۹۶۳ ده اکال ایشم و مرکز افندیدن انابه ایدرک اوکا تکیه یادیرمشدر. وفاتی ۹۶۵ دن صوگرا ومدفی پدری تربی قرینده در [سجل عثمانی ج ۱، ص ۱۵]. «حدیقه الجوامع» ده ده بهاریه قرینده جامی و تکیه سی اولوب اوراده حالا خنجرلی سلطان دیمکه مشهور سربایک اساساً بو سلطان عائد اولدینی وشاهراهه ناظر مستقل برتربسی بولوندیغی مسطوردر: «روایت اولونور که سلطان سلیمان ۹۴۳ تاریخنده کورف - قورفو - سفرینه عزیمت ایله دکده سلطان مشارالها دخی خاصکیان پادشاهی ایله برار اولوب بعده عرذلرنده زوجی لطفی پاشا ایله بانیه دن کلیرلر ایکن حرامیره راست کلنوب کلی رنجیده خاطر اولدقلرنده همان مرکز افندی حضرتلرینی مشاهده ایلنوب مدلی ومنشرح اولدقلرینه وشیخ مشارالیه هر نه قدر ابتدادن دخی معتقد ایله لرده بیله بوکرامتی مشاهده ایله دکارنده عن صمیم القلب محبت ایله دکارینه بناءً آستانه علیه وصولارنده بو جامع شریف و خاتناه منینی شیخ مومالیه ایچون بنا ایله مشدر. لکن جامع شریفک تاریخ بناسی بوروایتک صحته مخالف کورونور. هر نه ایله؛ بلکه تکیه جامع شریفدن قراج سنه اول بنا اولومشدر. [حدیقه الجوامع ج ۱، ص ۲۵۶ - ۲۵۷؛ ۹۵۹ ده تولن مرکز افندی حقنده شقایق ترجمه سنه باقک: ص ۵۲۲]. بروسلی طاهر بک «شاه سلطان» ی مرکز افندیکنک زوجی سی اولارق کوسترمه سی [عثمانی مؤلفلری ج ۱، ص ۲۳] تمامیه اساسسدر. حدیقه الجوامعک بویوقاریکی حکایه سی ده، مثلاً لطفی پاشانک «ونا ایله دکزدن عودت ایتدیکنی وجامعک ۹۶۳ ده یایلدیغی بیلدیکن جهته، تمامیه شایان اعتماد ضایلاماز.

صوك ايران سفر نده «وان» حواليسنده كي حرکاتده ايجه فعاليتي کورون لطفي پاشا [۱] ، اوچنجي وزارتله استانبوله کئنجه، بوراده ده اويله عاقل قالمادي : «شارلکن» ک اميرالي «آندريا دوريا» يه قارشى «بارباروس خيرالدين پاشا» قومانداسنده سوق اولونان دونانمايه باشبوغ نصب ايديله رک، ۹۴۳ ذى الحجه سنک عرفه سنه مصادف جمعه ايرتسي کوني مذهش برقوة سفر يه ايله آق دکزه آچيلدي؛ ۹۴۴ صفر نده اولونيه ده موکب هايونله بولوشدي؛ اوصيراده «بارباروس» مفرز بر فيلو ايله مصر دن ذخيره کيليني کتيرمکه مأمورا اولديغندن ، دوغرو دن دوغرو يه معيتمده كي قوتله «پوليا: پوي» ساحلريني ووردی؛ اون بيکدن فضله اسير وبرچوق غنائم آلدی؛ دکزه ده درت و نه ديك قاديرغه سنک ضبطي کي بعض اوراق تفک موقفيتلرده قازاندي [۲]. بوصيراده «و نه ديك» جمهوريتنه ده اعلان حرب ايدنه رک «قورفو»

[۱] بوني «ساعي» نك «تذكرة البنيان» نده كي مهم برقيددن ده آ كلاپورز : «سلطان سليمان ديار جمعه سفر ايليوب وان قلعه سي طرفنده تاتوان دکزي ناميله معروف دريا کنارنده قزلباش اوباشله جنک مقرر اولنجه وزير اعظم لطفي پاشا حضرتلری دریای تاتوان اوزرنده کيلر اولوب دريا نك اوتيه سندن قزلباش عسکرينك احوالندن خبر يلمک مراد شريفلری اولغين بو حقيری دعوت ايدوب کيلر بناسنه مقيد اول ديو تا کيد ايله سپارش بويورديلر . بعناية الله تعالى اول مجلده سفر اوزرنده اسبابي مساعد دکل ايکن يولداشلم ايله مقيد اولوب آرزمانده اوچ قدرغه بنا ايدوب طوب و تشکله واسباب جنکله مهيا ايتديکمه پاشا حضرتلری قوماندانلغين يته سن ايله ديو امر ايدوب بروجب امر مراد شريفلری مقتضاسنجه يولداشلم ايله روانه اولوب مراد لر نجه قزلباش عسکرينك احوالنه وقوف حاصل ايدوب کال مرتبه صفا ايلديلر » [ص ۲۴] . بو اثرک مقدمه سنده ، يازمه برعز نجه « قيودات » رساله سندن نقلاً وان کولنده بايلاجق بوکيلر ايجون امرادن ايزميتلي «يدي بلا محمود» بکک « زنجی باشي سنان ۲ى توصيه ايتديکي، سنانک اوز بش نفر اسير کتيره رک صوباشيله » رفيع ايدلديکي مقيددر [ص ۱۰] . حالوکه لطفي پاشا اوصيراده وزير اعظم دکلدی؛ معمار سنانک افاده سي اونک مؤخرأ وزير اعظم اولماسي اعتباريله در . بوقاش خطايي عينأ « احمد رفيق » بک ده نقل وقبول ايله مشدر [عللر و صنعتکارلر ، ص ۸] .

[۲] بوجريك اسبابي وصفحاتي حقنده مفصل معلومات ايجون : هامر ج. ۵ ص ۱۸۰ و متعاقب . کاتب چلي ، تحفة الکبار ، يکي طبعي ، ص ۴۸ ؛ پچوي ، ج ۱ ، ص ۱۶۴ ، ۱۶۶ و متعاقب ؛ صولا قزاده ، ص ۴۹۳ ؛ عالي ، کنه الاخبار ، يازمه ؛ منجم باشي ترجمه سي ، ج ۳ ، ص ۴۹۲ ؛ لطفي پاشا کندی تاريخنده بوسفر ايجون اجرا ايديلن تدارکاتي و ياپيدغي حرکاتي اپي مفصل صورتيده آ کلانير [ص ۳۰۹ - ۳۶۰] ؛ لکن خيرالدين پاشايه قارشى بي طرف قالميه رق اونک حرکاتي دائمأ تنقيد ايتک ايسه ديکي و اونک خدمات و موقفياتي تماماً مسکوت کچديکي شايان نظر در . — بو تاريخندن اعتبارأ لطفي پاشانک اسمنه آورو و امنبرلر نده صيق صيق تصادف اولدور : Négociations de la France dans le Levant, 332, 347 «چودی» نك آصفنامه . مقدمه سنه باقکن : ص ۱۰

آطمه سنه هجومی قرارلشدیرمش اولان پادشاه، «لطفی پاشا» قوهٔ سفریه سنی آلولونه به جلب ایتدی؛ و «خیرالدین پاشا» بی دونا ماسیله برابر «قورفو» اوزرینه کوندردی. لطفی پاشا یکریمی بش بیک کیشی و اوتوز طوپدن مرکب قوتیه قارایه چیقارق، قلعه دن اوچ میل مسافه ده «پوتامو» بی یغما ایتدی. درت کون صوکره صدر اعظم «آیاس» وایکنجی وزیر «مصطفی» پاشا لرله یکریمی بش بیک کیشیلک بر معاون قوت دها کله رک «قورفو» بی اوچ کون اوچ کیجه تخریب ایله دیلر. پادشاه قورفو قارشیسند «باستیا» ده بالذات حاضر بولونیوردی. محاصره نك نتیجه ویرمه دن اوزامه سی سلیمانك جانی صیقدی؛ «خیرالدین» و «لطفی» پاشا لرک اصرارینه رغما، محاصره نك رفعی امر ایتدی [۱]. کندیمی اوردو ایله برآ استانبوله دوندیکی کی، دونا مامده، خیرالدین پاشا معیتنده طشرده قالدان آلتش قادیرغه مستثنا اولمق اوزره، «لطفی پاشا» قومانداسی آلتنده کلوب ترسانه یه کیردی. براز صوکره و نه دیکیلره قارشى پك مهم موفقیتلر قازانه رق محتشم غنیمتله عودت ایدن «بارباروس» پادشاهك مظهر التفاتی اولدینی حالده، «لطفی پاشا» موقهٔ نظر دن سقوط ایتدی؛ حتی هانمهر، «فردی» دن نقلاً - عزل ایدیلشسه ده برقاچ کون صوکره ابقا اولوندیغنی سویلر. ایکنجی وزیر «مصطفی پاشا» نك ۱ محرم ۹۴۵ ده وفاتی اوزرینه، لطفی پاشا ترفیعاً ایکنجی وزیر اولدی [۲].

«لطفی پاشا» ایکنجی وزیر صفتیه «قارا بغداد» سفرینه اشتراك ایتدی. [۳]؛ ۱۱ صفر ۹۴۵ ده استانبولدن حرکت ایدن اوردو، «پروت» نه ریخی لطفی پاشانك معمار سنانه قوردوردیغی کوپریدن کچدی [۴]. لطفی پاشا، کوپرونك محافظه سی ایچون آریجه برقول

[۱] هانمهر، ج ۵، ص ۱۸۵؛ تحفة الکبار، ص ۵۰؛ صولاقزاده، ص ۴۹۴ - لطفی پاشا بو محاصره و اونك صورت رفعی حقنده مان هیج برشی سویله من؛ ساده جه «بریجه کون کورفوز - قورفو» دوکولدن صوکره قیش موسمی بی وقت کلکین کورفوزدن فراغت اولونوب طوپلری کیلره آلتوب ... «دیملکه اکتفا ایدر [۳۶۱].

[۲] هانمهر، ج ۵، ص ۱۹۷

[۳] بو سفر حقنده تفصیلات ایچون: هانمهر، ج ۵، ص ۱۹۸ - ۲۰۰؛ عالی، کتبه الاخبار، یازمه، پچوی، ج ۶، ص ۲۰۷ - ۲۰۸؛ صولاقزاده، ص ۴۹۵؛ منجم باشی ترجمه سی، ج ۳، ص ۴۹۴.

[۴] پچوی، ۳۰۸؛ صولاقزاده، ۴۹۶؛ منجم باشی ترجمه سی ۴۹۴. - بوصوک ایکی ائردم لطفی پاشانك اوصیراده «وزیر اعظم» اولدینی یازیلدرکه، آشاغیده ده ایضاح ایدیله جکی وجهله، تماماً

يابدیره رق ایچنه محافظ قویمق فکرنده بولونديسه ده، «معمار سنان» بوفکره اشتراك ایتمه دیکی کبی، صدر اعظم «آياس پاشا» وروم ایلی بکربیکی «صوفی محمد پاشا» ده بوفکره اشتراك ایتمه دکلرندن، بوتصورندن واز کچمکه مجبور اولدی [۱]. بوغدان بکی «پهر راره ش» ک ترانسیلوانیایه فراری و «سوجاوا» موقع مستحکمک بلا مدافعه تسلیمی اوزرینه، حرب فعلاً ختام بولمش دیمکدی: بویارلرک زجاسی اوزرینه فراری بکک قارده شی «آینه راره ش» ه اسکیندن داها آغیر شرائطله بکک براتی ویریلرک اوردو کری دوندی [۲]. بوصیرالرده «بارباروس خیرالدین» آق دیزده وه نه دیکلیر قارشى برچوق موفقیات قازاندی کبی، اختیار «سلیمان پاشا» ده عربستانده مهم ظفرلر قازانمشدی. لکن ۱۲ صفر ۹۴۶ ده استانبولده ترسانه محله سنده مدھش بریانیچن چیقهرق پک چوق خساراتی بادی اولدی؛ بوندن دو قوز کون

یا کلیدر: «تذکرۃ البنیان» ده آریجه بونک تفصیلاته ده راست کلیدر: «اولدم سلطان سلیمان خان قارا بغدادنه روان اولدیلر. آب پروت کنارینه کلدکلرنده عسکر کچمکه کوی لازم اولدی؛ یجه کیمسلر مقید اولوب بریجه کون کوپری بناسنه مقید اولدیلر. یابدقلى کوپری آب وکلده باتوب بی نشان اولدی. باتاق بری اولغین کوپری بناسنده عاجز و متحیر قالدیلر. مرحوم لطفي پاشا حضرتلری، سعادتلو پادشاه، کوپری بنا اولماسی سنان صو باشی دینیلن قولکیزک قدر و اعتباری ايله اولور. خاصکی بنده کزدر. امرا بک، بولداش لریله مقید اولسون، غایت استاد جهان و معمار کارداندیر دیو اعلام ایتدکده، بو حقیر امر عالیشانلری وارد. اولوب اون اوچ کون ایچنده برعالی کوپری بنا ایله دم. عسکر اسلامه شاه انام سعادته کچدیلر» [ص ۲۵].

[۱] «محصل لطفي پاشا حضرتلری کوپریه کمال تعلقلرندن بوجسری بڑ کیتدکدن صو کرا کافر خراب ایتسه، برقله بنا اولونوب حفظ و حراستی ایچون بر مقدار آدم قرنسه، دیو تدارک ایتدیلر. اول زمانده وزیر کبیر آياس پاشا بو حقیر: قله بنا اولونمق تدبیری نیجه در؟ دیو استفسار بووردقلا رنده، ایکن مناسب دکدر، کافره غیرت دوشوب برقاج آدمه قله بی آلورسه نامی برقله آلمش اولور. بلکه کوپریه التفات ییله جائز دکدر. پادشاه دولتنده نه محله لازم اولورسه بناسی ممکندر، دیدم. لطفي پاشا مقابله ایتدیکمه رنجیده اولوب، سنک خوفک قلعده آغا اولوب قالمقدر، دیدی. حقیر دخی، خدمت پادشاهک قوللری بڑ، امر شریف اوزره اولنجه خدمتندن دونوشمز یوقدر دیدم. اول زمانده روم ایلی بکار بکیسی اولان صوفی محمد پاشا کزیده ایدیلر. بر زماندن صو کرا آلرده روم ایلی عسکری ايله کلیدیلر. انلرک حضورنده دخی قله بنا اولونمق و جسر حفظ اولونمق تدارکی یاد اولوندقده، سابقا عثمانیان روم ایلنه کچدکلرنده کیلیرن یاقشیلر؛ بڑ کوپری کندیز کسمک لازم ایکن وارلم قلعه یاپوب قاجینلر مزه کری زکاهی حاضر ایدلم، دیو قلعه بناسندن فراغت ایتدیریلر» [تذکرۃ البنیان، ص ۲۵ - ۲۶].

صوکراده وزیر اعظم «آیاس پاشا» و بادن وفات ابدنجه، «لطفی پاشا» صدارت تعیین ایدیلدی [۱]. ایلک یاپدینی ایشلردن بری، قوله مسئله سندن دولایی مغیر اولماسنه رغماً، قدر و مزیتینی پک اینی تقدیر ایتدیکی «سنان» ک معمارلغه تعیینی اولمشدر [۲].

مصارفک اعظمی نسبتده تنقیضه طرفدار اولان «لطفی پاشا»، داها ایلک اجرا آتی شهزاده لرك سنت اکلنجه لرنده کوستردی: «بایزید» ایله «جهانگیر» ک سنتی مناسبتیه علی الاصول آت میداننده اجرا ایدیلن شنلکبر، ۱۵ رجب ۹۴۶ ده باشلا یهرق، طوپی طوپی اون بش کون ظرفنده نتیجه لندیرلدی؛ حالبوکه، اسکی سنت دو کونلرینک قرق کون

[۱] هاممر، ج ۵، ص ۲۰۸؛ لطفی پاشاده تاریخنده بونی تأیید ایلر: «بو بیلده صقر آیتک اوز یدنجی کونی آقشام نمازی وقتنده اسلامبولده یمش اسکولسی قیوسنده آتش واقع اولوب آندن زندانه سیجیرایوب زندانی وزندان ایچنده اولانلری احراق ایدوب آندن تحت القلمیه و الحاصل بی نهایت زینلر ایدوب و تاریخ مذکورده اسلامبولده زیاده طاعون اولوب ماه مذکورک یکریمی آلتیسنده آیاس پاشا مطعون اولوب وفات ایتدی. و آنک یرینه بوققیر وزیر اعظم اولدی» [ص ۳۷۰]. کاتب چلبی، تقویم التواریخنده آیاس پاشانک وفاتیه لطفی پاشانک صدارتی ۹۴۴ ذی الحجه سننده کوسترمک خطاسنی ارتکاب ایتدیکندن [تقویم التواریخ، ص ۱۷۶]، منجم باشی [ج ۳، ص ۵۱۸]، عثمان زاده تائب [حقیقه الوزرا، ص ۲۷]، عطا بک [تاریخ اندرون، ج ۲، ص ۱۹]، حقیقه الجوامع مؤلفی [ج ۱، ص ۱۹۰ و ۲۵۶]، ثریا افندی [سجل عثمانی، ج ۴، ص ۹]، بروسللی طاهر بک [عثمانی مؤلفلری، ج ۳، ص ۱۳۲]، بوخطانی بلاتقید برلرندن اقتباس ایتشلردر. «صولاقراده» ده عین یا کلشلی ارتکاب ایدرهک ۹۴۴ تاریخی قبول ایدیورسه ده هر نه دنسه، ذی الحجه یرینه «رجب» اولارق کوستریور [ص ۴۹۵]. بو خصوصده «هاممر» ک تذییلاتنده باقکنز [ج ۵، ص ۳۵۱].

[۲] «آندن دیار دشمنه فتح وظفر میسر اولوب بو حقیر لطفی پاشا مرحومی قارشولایوب خلافتده حرکت ایتدی که غایت المزده ایدم که، جائز که بر محله ضرری طوقنه دیو اندیشه ایلردم. حکمت خدای تعالی معمار عجم علیسی فوت اولوب معمارلق محلول اولور. اول ذملرده وزیر اعظم آیاس پاشا دخی آخرته رحلت ایلر. مرحومک مزاری خصوصنده، اعیان روزکار، بر معمار یوقدر بوقنه مالک بر استاد اولسه دیو تفحص اولونورکن، لطفی پاشا، معمار خاصکی اولان سنان صو باشی اولوق کرکدر، بو کاره قادر کمنه در، دیو مقرر ایدر. اول زمانده یکچی آغاسی بو حقیری چاغیروب، پاشا خضر تلری سنی معمار ایتکی مقرر ایتدی؛ یانکده جائزه یدر، بکل ایسه بر تدارک ایله، دیدیلر. حقیر دخی کرچه طریقندن دور اولوق خاطره سی الم ووروب وینه صوکنده نیجه جامعلر بنا ایدوب دنیوی و اخروی نیجه مثنو بانه وسیله اولماسن ملاحظه ایدوب قبول ایتدم» [تذکره البیان، ص ۲۶-۲۷].

کونده رەرك تور كيا علمېنده تعرضى اتفاق تكليف ايدن شاه طهماسبه قارشى آنا توليده احتياطاً «خادم سليمان پاشا» قومانداسنده بر اور دو حاضر لاندی [۱]. ايشته دولتك خارجاً بوقدر غائبه لي بر زماننده «لطفی پاشا» نك ردن بره صدارتدن عزل ايديلديكنى (۹۴۸ محرمى اوائلنده) ويرينه «خادم سليمان پاشا» نك تعيين ايديلديكنى كور يورز [۲]. «على» حادثه عزله سبب اولارق، لطفی پاشا ايله زوجه سى «شاه سلطان» آراسنده كى بر مناقشه نك مضاربته انقلاب ايتديكنى، وبوندن متأثر اولان پادشاهك سلطانله نكاحنى فسخ ايدمه رەرك پاشانى عزل ايتديكنى يازيور [۳]. معزول وزير، «ديمتوقه» ده كى حيفتلكنده، داماد اولماسى اعتباريله ده -

[۱] هامهر ترجمه سى، ج ۵، ص ۲۲۲ و متعاقب؛ غرب سفرى تفصيلاتى ايچون: پچوى ج ۱، ص ۲۲۵؛ آريجه لطفی پاشاده تاريخنده بو اتفاق تشبثلرندن بحث ايدر [ص ۳۸۴ و متعاقب]. [۲] عين اثر و جلد، ص ۲۰۸، ۲۲۲، ۳۵۱؛ يوقارنده، پاشانك صدارته نصي تاريخنى «كاتب چلبى» دن نقلاً خطائى صورتده يازان مؤلفر، عزلى تاريخنى ده طبعى ياكيش اولارق (۹۴۷) قيد ايتشلردر. يالكيز «پچوى» تاريخ تصريح ايتمه مكله برابر بونى دوغرو اولارق كوسته رير: ص ۲۲۴. بالذات لطفی پاشا عزلك ۹۴۸ ده اولديغنى (ص ۳۸۶)، و محرم اوائلنده صدارتدن چكيلديكنى سويلر [توازيح آل عثمان، ص ۳].

[۳] «موراجادوسون» ك [ج ۴، ص ۳۵۱] ده «حسن بكزاده» دن نقلاً ويرديكى معلوماتى هامهر قيد ايدهر [ص ۳۵۱، ۳۵۲] كه، بومعلوماتى «حسن بكزاده» عناً «على» دن آكش اولاليدر: «لكن سوء خلقته بناءً حسن زندگانيه مالك اولامادى؛ تأهل ايتدكدن صوكرا برهفته مقدارى طريق مداراته سالك اولامادى. منقولدر كه زمان وزارتنده بر فاحشه ار ايله طوتولمش. پاشاى مسفور ك تعيين ايله اثنائى سياستده فرجى او بولمش. بو وضع بى ادبانه بعض طواشى لساندن خليله جليله سى سمعنه واصل اولمش. اول كيجه اثناء مصاحبتده وجه معقول ايله كندويه نصيحت قيلمش؛ قننى وزير زماننده بو يوزدن كشف عورت قيلنمشدر كه سنك عصر كده واقع اولاء، ديو قيا بعد منعه بذل همت قيلمش. حالا كه معاند مزبور اصابت دعواسندن فراغت ايتمه مش؛ من بعد قننى زانیه الومه كبرسه اول يوزدن سياستم مقرر دز، ديو سويله مش. كيده رەرك عرق غضب سلطانى متحرك اولمش؛ سن برمعاند و ظالم بى ادبين، ديو آزارلرى تحقق بولمش. فاما پاشاى مسفور بو مقدار عتابه تحمل ايله مه مش. حدت و تهور ايدوب حديد جنسندن اولان بوزطغانه ال اورمش. زعم فاسد نجه خواهر شهر بارينك ضرب و تاديبنى جائز كورمش. فلاجرم آغايان خرم وجوارى حشم فى الحال اوشوشمشلر؛ وزير غليظى سله ايله طعنه سورمشلر. بومعنى كه پادشاه عصره معروض قيلنمش، خواهرينك طلب و رغبته بناءً تقريقى واجب بلنمش» [كنه الاخبار، خصوصى كتبخانه مرده كى نسخه دن]. منجم باشى ترجمه سنده ده سبب عزل اولارق بو كوسته ريلشدر: «كنديسى متهور آدم اولوب سلطان ايله حسن معاشرته موفق اولامايوب مشار اليه نك التماسله ۹۴۷ ده وزارت عظمادان عزل وينلرى تقريقى اولونوب ديمتوقه ده اولان سراينده عزلت اختيار ايله دى» [ج ۳، ص ۵۱۸]. «عثمان زاده تائب»، فاحشه نك تحيزه و حشايه سى حادثه سى ساده جه سلطاندن سبب افتراق اولوق

صدارت معزولترینه معتاد اولان ایکی یوزبیک آچہ تخصیصا تندن محروم راقیلماشدی [۱].
کندیسی، اسباب عزلی - قابلی بر صورتده - ایضاح ایدهرکن، بونک قادین شردن ایلری
کلدیکنی و منافق لک تسویلاتندن منبعث بولوندیغنی، قادین مکرندن امین اولوق ایچون کندی
آرزوسیلہ فراغت ایدهرک ادرنه ده کی چیقلکنه چکیلدیکنی سویلیور [۲].

« لطفی پاشا » بر مدت دیمتوقه ده منفی قالدقدن صوکرآ، ایفای حجه مأذونیت آلمق
مقصیدیلہ استانبولہ کلدی؛ « عالی » : « حتی حج شریف نیتی ایلہ بر کرہ دخی پای بوس
عتبہ علیا رغبتی ایلہ در دولته کلدی، بعض ملتسماتنه رخصت ویریلدی » دیهرک، حقنده کی
انسکی حدتک زائل اولدیغنی و حتی بعض الطاف و مساعداته نائلیتی آ کلاتیور؛ لکن
او ائشاده ایکنجی وزیر داماد « رستم پاشا » نک کوندن کونه آرتان نفوذی، پاشانک تکرار
موقع اقتداره کلهسنی امکانش بر اقلشدی. پاشانک هانکی تاریخده ایفای حج ایتدیکنی
قطعیته آ کلامق، شیمدی به قدر قابل اولماشدی؛ کندیسکی تاریخنده، عزلی متعاقب هان
حجه کیتدیکنی ایما ایدیورسه ده [۳]، بو، ابتدا « دیمتوقه » به نفی متفقاً تأیید ایدن
منابع تاریخیه مخالفدر؛ فی الحقیقه « لطفی پاشا »، کرک تاریخنده کرک آصفنامه سنده، کندی

اوزره ذکر ایدهرک، سبب عزل اولارق « اسلافی اثرینه اقتفا ایتیبو تنظیم امور و تنسیق مصالح
جمهورده قصور و کسوری جلوه نمای منصفه ظهور » اولماسنی کوسته ریر [ص ۲۷].

[۱] « فردی » دن نقلاً هامهر، ج ۵، ص ۲۲۲

[۲] « بعدہ سعادتو پادشاهمهزه بعض منافقین اهل غرض - الذین فی قلوبهم مرض - کویا
جرممه متعلق بعض خصوص ایلہ نفاق ایدوب مغلوب نا اولماوب آنلرندن مکرندن امین اولوق
ایچون حسن رضام ایلہ صدارت عظمی دن فراغت اولی کورلمکین تمنی ایلہ فارغ اولوب ادرنه ده
چیقلکمه کیدوب کوشه انزواده فراغ بال ایلہ جناب باری به دعاده اولمش ایدم. دولت دنیا فانی
وسریع الزوال و کثیرالارتحالدر، عاقل و غیر عاقل استراحتی کوشه فراغده و سیر باغ و راغده بولوق
کرکدر » [آصفنامه، استانبول طبعی، ص ۸-۹؛ لایزیغ طبعی، ص ۵]. « بوواسار » یوقاریده
مذکور اترنده سلطان ایلہ پاشانک افتراقنه سبب اولارق، پاشانک کنج چوجوقلره قارشى انهماک
فوق العاده سنی کوسته ریریور؛ و پادشاهک کندیسنه فوق العاده حدتندیکی جهته اعدامنه رمق قالدیغنی
سویلیور [چودی، آصفنامه مقدمه سی، ۱۴-۱۵ حاشیله مرأجت].

[۳] « وزارت خدمتن آخر کسسه لره و یروب بو حقیره اجازت شریف لری اولوب کعبه معظمه
کی متعبه اقصى و مطلب اسنی ایدی، سایه دولترنده حج الحرمین الشریفین اولوب کیرو رومه کلندکده... »
[ص ۳]. « ... عهده سنده اولان وزارت خدمتنی پادشاه عالمپناه آخر کیمسه لره ویریلوب و کندیسکی
حاج الحرمین الشریفین اولوب... » [ص ۳۸۶].

عزل و نفی ، آرزوی ذاتیسیہ اجرا ایدیلن برتقاعد شکنندہ کو ستر مکہ چالشدینی ایچون ، بویاک منفادن هیچ بحث ایتیوب همان جہ عزیمتی یازمہ سی شایان اعتماد اولاماز . « لطفی پاشا » نک حیاتندہ کی بوجھول نقطہ ، « شیخ کلشی » مناقبندہ کی کوچوک برحکایہ ایلہ تنور ایدیور : بوکا نظراً ، لطفی پاشانک ۹۴۹ سنہ سندہ حجدہ بولوندینی قطعاً آکلاشیلقمقدہ در [۱] . دیمک اولیورک « دیمتوقہ » دہ کی منفا حیاتی اوزون مدت سورمہ مش ، وپاشا برمدت صوکرا استانبولہ کلہرک اورادن جہ کیدہ بیلمشدر .

« لطفی پاشا » حجدن عودتی متعاقب تکرار « دیمتوقہ » دہ کی انزوا کاہنہ چکیلدی ؛ و تالیفات ایلہ مشغول اولمغہ باشلادی کہ ، آشاعیدہ بوائلردن ایری ایری بحث ایدہ جکنز [۲] . اویلہ کورونیورک ، « لطفی پاشا » یی مؤلف و مورخ صفیلہ طانیقلمغز ، دوغروندن دوغرویہ بومعزولیت حیانتک ثمرہ سیدر ؛ چونکہ ، بویلہ رفرست ظہور ایتہ سہیدی ، کندنی افادہ سنجہ ، « تحصیل ایتدیکی علوم و معارفی ظہورہ » کتیرہ میہ جکدی . بوسا کن ودغدغہ سز تالیف و تتبع حیانتک ہانکی تاریخدہ نتیجہ لہ ندکنی قطعی صورتدہ تعین قابل دکدر : « کاتب چلبی » ، تقویم التواریخدہ و کشف الظنوندہ پاشانک وفات تاریخی اولارق ۹۵۰ سنہ سنی کو ستردیکی حالہ [۳] ، منجم باشی متردد بر صورتدہ ۹۵۰ و یا ۹۷۰ تاریخی

[۱] مناقب مجموعہ سندہ « شیخ کلشی » نک مظهر التفاتی اولان « غازی علی بک » اسمندہ برندن بحث ایدہن مؤلف دیورک : « نہ پیردن ونہ کندودر بر خبر آلق . تا سنہ تسع واربین دہ شیخ احمد بن کلشی جہ کیتدکدہ مصرہ کلوب بلہ کیتدک . بولده اولقدر مالیلہ وجانیلہ و خدمتکارلری ایلہ خدمت ایتدی کہ وزیراعظم لطفی پاشا حجدہ اولسنہ بزمہ بیلہ ایدی ، دیرایدی کہ : بوپیرک یعنی غازی علی بک اتدوکی مصر فک نصفی بز اتمکہ قادر دکاز . وجسمی ایلہ خدمت و عبادت و عبودیتی بازید و رابعہ قادر دکدر » [مناقبہ « ساربان خلیفہ » دن منقول برحکایہ . - « شیخ محی » نک بومہم اثری حقندہ شو کتایمزہ باقکنز : آناطولیہ اسلامیت ، ص ۱۲۳ ، ۲ ، نومرولی نوطہ] . جہ عزیمت تاریخی ۹۵۸ اولارق کو ستردن « سجل عثمانی » نک - اوندن نقلاً « عثمانلی مؤلفلری » نک - ویردیکی بومعلومات ، پاشا حقندہ کی سائر معلوماتلری کی ، قطعاً بی اصل واساسدر .

[۲] « سایہ دولترندہ حج الحرمین الشریفین اولوب کیرو رومہ کلندکدہ خلقدن عزات ایدوب اول تحصیل اولونان علوم و معارف ظہورہ کتیریلوب کتب معتبرہ ایلہ ہم جلیس اولوب و اکثر اوقادہ مشغول و متفقد اولوب افادہ و استفادہ اولوندی ، حتی مشروعاتدہ نیجہ کتابلر عربیدن و ترکیدن تالیف و تصنیف اولوندی » [ص ۳] .

[۳] تقویم التواریخ ، ص ۱۷۶ ؛ کشف الظنون ، بولاق طبعی ، ج ۲ ، ص ۱۰۳ ؛ فلوغہ ل طبعی ، ۴ ، ۵۰۲ ، ۹۳۶۱ نومرودہ . بوکی مسائلدہ اصلا شایان اعتماد اولمایان « قاموس الاعلام » مؤلفی دہ بوتاریخی قید ایتدیکی کی ، « حقیقۃ الجوامع » مؤلفی ، کاتب چلبیہ اتباع ایتش [ج ۱ ، ص ۲۵۶] ؛ حتی « جودی » دہ بوخصوصہ باکیلمشدر .

قيداً ټمكده [۱]، «سجل عثمانی» ایسه - بر معتادهیچ بر مأخذ کوستر مکسزین - ۹۷۱ شعبانک اون اوچنده دیمتوقه ده وفات ایتدیکنی یازمقده در ؛ بروسه لی طاهر بکک کوستر دیکی ۹۶۱ تاریخیه ، «هامهر» ک ترجیح ایتدیکی ۹۵۷ تاریخک [۲] نهیه مستند اولدیغی. هیچ آکلایامادق. لطفي پاشانک «تواریخ آل عثمان» ی ۹۶۱ رمضانک اون بشنه قدر اولان وقایعی احتوا ایتدیکنه کوره ، وفاتک بوندن صوکر اوتماسی ایجاب ایدر ؛ فی الحقیقه «چودی» - کاتب چلبی نک ایلری سوردیکی ۹۵۰ تاریخنی ترجیح ایتدیکندن - صوکر سنه لر وقایعک باشقالری طرفندن علاوه ایدیلدیکی احتمالی ایلری سورمکده در ؛ لکن کندینک ده اعترافی وجهله ، تاریخک ویانه کتبخانه سنده کی نسخه سنده بونی مؤید هیچ بر خارجی علامت موجود بولونمادیغندن، دوروب دورورکن بویله بر ادعایه - سبب وامکان یوقدر . بوندن باشقا ، پاشانک ۹۴۹ ده حجه بولوندیغی ، اورادن دونوب دیمتوقیه کلدکن صوکر تورکجه و عربجه بر بیغین مؤلفات وجوده کتیردیکنی، اونلردن صوکر تاریخنی و تاریخدن صوکراده «آصفنامه» سنی یازدیغی دوشونورسه ک ، «۹۵۰» ده وفاتنه ماده ده امکان اولمادیغنی در حال آکلارز . بزم نقطه نظر مزه کوره ، پاشا تاریخنی ۹۶۱ ده تماملامش [۳]، حتی اوندن صوکراده «آصفنامه» سنی یازمشدر . بناء علیه وفات تاریخنی اولارق - او دوری اک ای بیلمه سی ایجاب ایدن - «عالی» نک کوستر دیکی ۹۷۰ حدودیغی، و محل وفات اولارق ده یته عالی به تبعاً «دیمتوقه» ی قبول ایتک، اک دوغرو حرکتدر . اوزون مدت بویوک موقعلرده بولونماسنه رغماً، استانبولده آتجاق بر «چشمه» یاپدیردیغی و خیرات و حسنات نامنه بوندن باشقا بر اثری اولمادیغی بیلورز [۴] .

[۱] ۹۷۰ حدودنده و بر روایتده ۹۵۰ ده فوت اولمشدر [ج ۳ ، ص ۵۱۸] ؛ علی امیری افندی ده ، آصفنامه مقدمه سنده ، بواقده یی عیناً نقل ایتکدن صوکر : « بعض آصفنامه لک ظهرند . المدفون ببلاد الشام عباره سی کورولدیکنی » قید ایدیور [ص ۵] .

[۲] Hammer, Gesch. der. Osmani. Dichtkunst, II, 258

[۳] بونقطه نظر منری ؛ بالذات «لطفي پاشا» نک تاریخنده بولدیغمز بر قید ایله قطعی صورتده . توثیق و تأییده موفق اولدق . دردنجی قسمه باقیکنز .

[۴] حقیقه الجوامع ، ج ۱ ، ص ۱۸۹ : لطفي پاشا - مجدی . - مسجد مزبور لطفي پاشانک چشمه سی قربنده واقع اولغله بو اسمله شهرت بولمشدر . بایسی ، ۹۳۱ ده وفات ایدوب صوفیلر جامه یی مقابلنده اکل تکیه سی مزارلغنده مدفون اولان «آلولویه بی دفتر دار احمد چلبی» در . کذلک ، ج ۱ ، ص ۲۵۶ ده : درون استانبولده کندویه منسوب محله بر چشمه سی واردر .

۲

لطفی پاشا، دولت آدامی

عثمانی ایمرطور لطفی، اک معظم و مشعشع بر دوره سنده، ایکی سنه اداره ایدن لطفی پاشا، «دولت آدامی» صفتیله آیریمجه تدقیقه شایاندر. کندیسسی کرک تاریخنده کرک آصفنامه سنده، صدارتی زماننده یاپدینی بللی باشلی ایشلر حقنده ایجه ایضاحات و یردیکندن، دیگر تاریخی منبع لکده یاردیمیه، بو خصوصده آرزوق صریح بر فکر و قناعت ایدینه بیلیرز. اوزون برمدت ایمرطور لک مختلف ساحه لرنده تورلو تورلو اداری وظیفه لرده بولونه رق قیمتلی بر تجربه دوری کچیردکن صو کراء، قبه وزارتنده اداره مرکزیه ایشلری و سیاست خارجه مسئله لری حقنده تام بر ممارسه کورن «لطفی پاشا»، صدارته کلدیکی زمان، او موقعه مکملأ حاضر لائمش بولونیوردی. بویوک بر قوماندان اولما قله برابر، حتی بعضأ باش قوماندان صفتیه، اشتراک لائمش اولدینی بری و بحری حرکات، اوکا، اوردو و دونانما اداره سی حقنده ده کافی بر فکر و یرمش ایدی که، اودور صدر اعظمی ایچون بوده بر ضرورتدی. لکن، لطفی پاشانک دولت آدامی صفتیه اصل مزیتی، قوماندانلق و دیپلوماتلغندن زیاده، اداره جیلککنده تجلی ایدیوردی. «پوی» و «قورفو» سفر لرنده بارز بر موفقیّت کوسترمه یین بو قوماندان، و نه دیکلیر، آوستریا لیر، فرانسر لره مذاکراتده شایان دقت بر دیپلومات قابلیت کوسترمشدی؛ مقصدینی قوتله و صراحتله تعقیب ایتمکله برابر، لزومی قدر اینجه لک و انخداه ابراز ایده بیلوردی [۱]. لکن بالذات «آصفنامه» سنده و تاریخنده، اک زیاده داخلی اداره ده یاپدینی اصلاحاتی مغرورانه ایلری سورمه کده درکه، بو خصوصده کندیسنه حق و یرمه مک قابل دکلدیر.

«لطفی پاشا» قبه آلتنه کلدیکی زمان یعنی ۹۴۱ هجری، دیوان ایشلرینی کندی خصوصی تعبیر نیمجه «اکثر سفها و مجهول النسب بعض مرتکبین اللرنده خیل پریان» بولمشدی [۲]؛

[۱] بو خصوصده برنجی قسمده ایضاحات لازمه و یرلشدیر. پاشانک علی الاصول آلدینی عظیم هدیه لرده رغماً، بو مذاکراتی درایت و متانتله اداره سی حقنده «هاممر» ده بیان تقدیرات ایتمکده در [پشتی جلد باقکیز].

[۲] آصفنامه، استانبول طبعی، ص ۸۰؛ «چودی» نک طبع استنبولی نسخه یه اساس اولان نسخه لرده بو یوقاریکی فقره یوقدیر.

وسع و نفوذی نسبتنده بوزلری تنظیمه چالیشدی . فقط اصل فعالیتی، صدارته کلدکدن صوکر کوستره بیلدی . داهایلک وزارتنده «بعض آداب وارکانی وقانون دیوانی اسکی کوردکلرینه مخالف و پریشان» بولمشدی . ایمپراطورلغک مغلق ماکنه سی ، ظاهری احتشامنه رغماً ، بوزولمغه باشلامشدی؛ «لهللی پاشا» کی مدقق و تجربه دیده بر آدامک بونی کورمه سی پک طبیعیدی : مثلاً ارتکاب وارتشاعتی، دولت تشکیلاتنک الیوقاریلرینه قدر اینرله مشدی . پاشا ، کنندیسنک صدارتی زماننده کی واردات و مصارفی حساب ایده رک، حتی هر سنه مهم بر مقدار مبلغی خزینه سسنده بیریکدیره بیلدیکنی سوله مک صورتیه ، عادتاً ، وزیر اعظم لک ارتکاب و ارتشایه احتیاجلری اولمادیغنی ضمناً آکلاتمق ایستیور . [۱] . عجباً بونکله کنندی سفلرینه می، یوقسه ، داهای بویوک بر احتمال ایله ، خلفلری «سلیمان» و «رستم» پاشالره می هجوم ایتک مقصدنده در ؟ بزجه بو صوک احتمال داهای قوتله واردر . اساساً «آصفنامه» ده ، «پیری پاشا» کی اسلافک بر صدر اعظم نمونه سی ، بر مقتدا قیلندن کوسته ریله سنه مقابل [۲] ، اخلافه قارشى غایت مدهش بر خصومت حس ایدیلرکه ، بو حال پاشانک تاریخنده ده پک صریحدر [۳] . پاشا ، وزارتى زماننده ، مالیه ایشلرینی ده بوزوق

[۱] «وزارت عظمی ده اولانلرک اون ایکی کره یوز بیک آقچه خاصى واردر . بر ییچ یازوسن دوزرسه یکریمی یوکه قریب آقچه اولور . و ایکی اوچ یوکلک اطرافلرده اولورامرای اکراددن و قوی اساردن اقشه دن و آتدر دخی کلور ایسه سنه ده یکریمی درت یوک آقچه اولقی ایجاب ایدر . بحمدالله تعالی دولت عثمانیه ده بو احسان کافیدر : هله بو حقیر اون بش یوک آقچه سن ییلده مطبخم و قولم نامه اولانلره ویش یوک آقچه سن تصدقانه صرف ایدوب درت بش یوک آقچه دخی خزینه مده قالدوردی . و غزالده مال غناییدن و بکار بکیلکمزده حلال اعتبار اولونان رسوم اعشاردن نیجه محصول صافلامشدر . آتی تصدقانه بذل ایدردم» . [آصفنامه ، استانبول طبعی ، ص ۱۰۵] ؛ چودی طبعی ، ص ۱۰۵-۱۰۴ . پاشا بوراده ، سفرای اجنبیه دن آلتان هدیه لری نه دنه هیچ حساب قاتمیر ؛ و ارتکاب و ارتشاک شتله علمنده بولونمقله برابر «کشینک کنندی دوستلردن ، کتورمه معتاد اولانلردن ، قدرتی اولوب محتاج اولیانلردن» آلتان هدیه لری طبعی کوروپورکه ، حقیقه ، او دورک وجدان اخلاقینجه بو بر جرم تشکیل ایتیوردی . پاشانک ، ارتکاب و ارتشا علمنده بولوندیغی صیراده وزیر اعظم لک بوکا احتیاجی اولمادیغندن بحث ایتمه سی ، ارتکابه معروف اولان و وفاتنده پک عظیم ثروت برقان رستم پاشا به هجوم ایچوندن [رستم پاشانک ارتکابی و ثروتی حقنده عالی ایله پچوی به مراجعت] . [۲] آصفنامه ، استانبول طبعی ، ۱۰ ؛ چودی طبعی ، ۷

[۳] مثلاً کنندینک یرینه کیمک صدر اعظم اولدیغنی سوله میوب ، «بو منصب آخر کسنلره ویریلدی» دیر ؛ صوکر ، سلیمان پاشا ایله رستم پاشانک اسملرینی نادراً و یالکز تنقید و مؤاخذه محفلرنده پک علمدارانه بر صورنده ذکر ایدر .

بولمشدی؛ سلیمانک جلوسنده، ارادایله مصرف متوازن اولدینی حالده، مؤخرأ بو دوعرو نسبت بوزولارق، «طشرده موجود اسکی خزینه دن» ویرلمک باشلامشدی؛ لطفی پاشا، «آیین سلطنته نقصان کلیه جک قدر» بوخصوصده تدبیر ایتدیکنی سویلیور [۱].

علوم شرعیه ایله اولدقچه مشغول و اساسأده مستقیم و متورع بر آدام اولدیغندن، مصادره طریقیله حق ایتامه تعرضه فوق العاده علیحدردی؛ صدارتی زماننده بویله برصورتله بیت المالله کلن پارانک یدی سنه امانت صورتیله دورماسی و آنجاق ورثه سی ظهور ایتهدیکی حالده اومدتدن صوکر ایراد قید اولونماسی اصولنی وضع ایتمشدی [۲]. زیرا، پاشانک فکر نیجه، «اموال خلقی بی وجه داخل مال پادشاهی ایتک فنای دولته دلیلدر»؛ بوندن دولاییدرکه «وزیر، پادشاهی میل مالدن و مال تقریبی ایله وبالدن صافلامالیدر». لطفی پاشا کندی اجرا آتی صیراسنده، بحریه ایشلرینه فوق العاده اهمیت عطف ایتدیکنی سویلر؛ زماننده بویایشاری مستقل برطاقم تشکیلاتلره ربط ایتمش، کندی افاده سنجه برچوق مساعی صرفندن صوکر «دریایه مستقل بکلر و قیودانلردن نیجه حاکم نصاب ایتدیرمش»، و بحریه مصارفی ایچون آیری رامانت وجوده کتیرمشدی [۳]. بوخصوصده سلیم اولک تاصارلایوب تطبیقنه وقت بولادینی پروژه لردن ملهم اولان دوربین وزیر، اوچ قطعه یه یاییلان واسع ایمپراطورلغک ادامه شوکتی ایچون، آق دکز حاکمیت بحریه سنکده عثمانلی ایمپراطورلغنده «اولماسی لزومنی آکلامش، و نه دیکی لیرک و «شارلکن» ک دونامامزه فائیتلرینی ازاله

[۱] آصفنامه، استانبول طبعی، ۲۲؛ چودی طبعی، ۳۵

[۲] عین اثر، استانبول طبعی، ۱۲؛ چودی طبعی، ۱۱

[۳] «قره احوالی تدارکی نیجه لازم و مهم ایسه، دریا احوالی تدارکی آندن زیاده مهمدر. برکون مرحوم سلطان سلیم کمال پاشا زاده مرحومه دیمشکه: ترسانه بی اوچیوز عدد یاقی ایسترم. تا غلطه حصارندن کاغذ خانه یه دك اولقی کرکدر. انشا الله یتیم فتح افر نیجه در بویورمشلردر. مرحوم مثلاً دخی: پادشاهم، سز بر شهرده مقیم سز که انک ولی نعمتی بجردر؛ و بحر فتح اولما نیجه وکی کله نیجه استانبول معمور اولماز، بویورمشلر. مرحوم سلطان سلیمک آفتاب عمری سریع الزوال اولوب خاطر شریفنده اولان نیتلری مقدور و میسر اولمادی. اما پادشاهم سلطان سلیمان دخی دریا مهممانده محکم مقید اولوب احوال بحر منتظم اولوب هر وجهه غزوات بر و بجرده لله الحمد کفریه غالب اولغله همت ونظری عالیدر. حتی بو حقیر سبب اولمش ایدیکه دریایه مستقل بکلر و قیودانلردن نیجه حاکم نصاب اولوب سلطنت آل عثمانک بر جناحیدر، معمور اولسون دیوچوق سعی ایتمش ایدم؛ و پادشاهم دخی بویله اولماسی مساعدده واستیجسان ایدوب بویله ایتدیردیلر ایدی» [آصفنامه، استانبول طبعی، ۳۲-۳۴].

ايجون النذن کلن هر شئي يامشدر. «پوي» و «قور فو» قوه سفریه لرینه قوماندان نصبنده، دکر ايشارنده کی وقوف وعلاقه سنک هر جالده تاثیر اولدينی کی، بحریه مزك اودورده کی اسباب تعالیسی حاضر لاق خصوصنده بویوک برخدشی اولدینی پک اعلا آ کلاشیلیمقددر. وزارت و صدارتی اثاسنده، اداره ما کنه سنده کی بوزوقلقلرک ازاله سی خصوصنده اعظمی غیرت و فعالیت کوسترن و بو خدمتی یالکز کندی قول مجردیله دکل «سهی بک» کی بعض معاصر لرینک شهادتیه ده ثابت بولونان [۱] لطفي پاشا، بوتون اجرا آتک الک مهمی اولارق «اولاق» اصول ظالمانه سنک الفاسنی کوسترمکده درکه، بوجهت، جداً ناقابل انکاردر [۲]. اوزون مدت سانجاقلرده و بکلر بکیلمکدرده بولونه رق، کندی افاده سنجه

[۱] سهی بک، ۹۴۵ ده یازدینی تذکره سنده پاشانک بواجرا آتی شو مبالغه لی سوزلرله مدح ایدیور: «لطفي پاشا»: مرحوم سلطان سلیم طاب ثراه حضرتلرینک تربیتی ایله حاصل اولمش مر بالرندنر. حضور شریقرنده غایت مقبولندن اولمشدی. شریعت شعار، صاحب فضیلت و نیک خصلت و ملک سیرت و یوسف صورت، حیوادب قدبالا سنه خلعت دولت نواز و ذکوت و فراست لباس سعادته علم و طراز اولمشدر. حلیه صلاح ایله آراسته وزبور دیانتیه پیراسته، علم و معرفت اصحابی سور و هنر پرور وزیردر. آستان سعادته قدیمدن حادث اولان بعض بدعت وار ایدی که عادت اولوب جهل عالم خلقي آندن بی حضور اولمش ایدی؛ صدارت صدرینه صدور ایتدکه کل یدعتلری رفع ایدی. مملکت خلقي حضور ایدوب خیر دعالر ایدرلر. هر وجهله اخلاق حمیده لری و اوصاف پسندیده لری بی بدل، نهایت درجه ده عالی شان، شجیع، دولت اسی اولوب . . .» [سهی تذکره سی، ص ۲۵-۲۶]. مع مافیه بوسطرلرک، پاشانک دور اقبالنده یازیلدینی ده اونو تماماً ایدر.

[۲] «اولاق، اولاغ» اساساً تورکجه برکله در؛ داما «دیون لغات التزک» ده «بکک اوابرینی چاپوق یتیشدیرمک ايجون پوسته جینک همان یا قالا یوب پندیکی آت» معاسنه مستعملدر که [ج ۱، ص ۱۱۰]، بوند، بو عادتک داما بشنجی عصرده تورک دولترنده موجود اولدینی استدلال ایده بیلر. عباسیلرده و سامانیلرده بوکا مقابل «برید» تشکیلاتی، مرکزله ملحقات مخبراتی تنظیم ایدردی. آناتولی سلجوقیلرنده بدنجی عصر مبادیسنده «برید» تشکیلاتی اولدینی «امیر برید السلطانی زین الدین بشاره» یه عائد ۶۱۵ تاریخی برکتابه ایله سائر بعض تاریخی منبعلردن اوکره نیورز. فقط بو تشکیلات، مصرفی حکومت طرفندن ویریلن منتظم منزلره می استناد ایدیوردی؛ بوقسه اسکی تورک دولترنده کی کبی غیر منتظم بر شکله خلقت بارکیرلری مصادره ماهیتنده می ایدی؛ بونی قطعیتله سویله یه میز. مؤخرأ جنکیریلر، استیلا ایتدکری یرلرده «اولاق» اصولی مفرط بر شکله تطبیق ایتدیلر؛ ایران موغوللری ساحه سنده، بوللرده کی کوی و قصبه لر بوندن فوق العاده متضر اولدینی کی، تجارت کروانلری ده آرق ایشله یه من بر حاله کدی؛ نهایت «غازان خان» زماننده خلقت و بالخاصه کویلونک ترقیه نه متعلق بر طاقم اصلاحات یاپیلدی صیراده، بو ظالمانه اصولده ترک ایدیلرک، برید تشکیلاتی کی منتظم «یام» تشکیلاتی یاپیلدی؛ و یوللر اولاق ظلمندن قورتاریلدی [تاریخ کزیده،

« عثمانلوناك انواع درلو ظلملرينك حاللرينه مطلع اولان » پاشانك قناعلارينه كوره، « اولاق حكمی كی ممالك عثمانیه ده ناهموار ظلم یوقدر » ؛ اسلام دولتلرنده بو « اولاق » تشکیلاتنك بسیط برتاریخچه سنی چیزه ن پاشا، اسکی « برید » اصولنك « جنکیزیلر » ده اولاق ظلمنه تحول ایتدیکنی و عثمانلیلرلرده بونی « کویا سلطنتدن بر جزء » تلقی ایدهرک انک اوفاقی ایشلر ایچون بیلک کونده برچوق اولاق حکمی ویریلدیکنی، و « بایزید ثانی » دورندن سوکرا ایمپراطورلق توسع ایتدیکجه بو ظلمك ده آرتدیغنی، طشره لرده بکلر بکیلر یله سنجاق بکلری، قاضیلر و صوبا شیلرک بیلهر آسأ اولاق حکمی ویرمکه قالدقلرینی، بوتون تفصیلاتیله، پک جانلی بر صورتده آکلاتیور [۱]. « سلیم اول » بو ظلمدن پک چوق متأثر اولدینی کی، « قانونی

ص ۵۹۲] . داهامولاناك متنویده ذکر ایتدیکی « اولاق اصولی » [متنوی، ج ۶، سیدرمنده و دلقك حکایه سننده]، داهاروما لیر زمانندن بری موجوددی : کرک اشخاصدن کرک شهرلردن ایمپراطورلق پوسته سی ایچون مصادره اصولیه آتلیر آلینردی ؛ « آدریه ن » بونی لغو ایتدی . مصر وسوریه ده مملوکر زماننده « برید » تشکیلاتی واردی : فقط بو تشکیلاته مقتضی آتلیر تدارکی شهرلرک وظیفه سیدی . « بازسای » . طرابلس شام شهرینه برالتفات اولوق اوزره : بوشهره عائد برید مصارفی دوغروندن دوغروییه کندی خزینه سندن ویرمکچکی بیلدیرمشدی . حالبوکه، « قلقشندی » نك افاده سی وجهله، اوزمان اساساً او حوالیده کی برید تشکیلاتی فعلاً بوزولمشدی [غود فرووادومومبین، مملوکلردورنده سوریه، ۱۹۲۳، ص ۲۴۹ . - مقریزی « خطط » ده هولاکو استیلاسنك بوزدیغی برید تشکیلاتنك ۸۱۸ سنه سنه قدر بر درلونتظیم ایدیه مه دیکنی سویله مکده در ؛ ج ۱، ص ۲۲۷] . « کتاب العریف »، مصر حدودندن ایران موغوللری بای تختنه کیده ن یوللرده « اولاغ » ویا « یام » تشکیلاتی اولوب بونك خلقك صیرنندن جیقیدیغنی آکلاتمق صورتیه، « حمدالله مستوفی » نك افاده سنی تأیید ایدیور . موغول تحکمی دورنده آناتولییه « اولاق » اصول ظالمانه سنك مفرط بر صورتده تطبیق ایدیلدیکی، و مؤخرأ، دیگر آناتولی بکلکری مباننده عثمانلی امارتنك ده بو اسکی عنعنهدن آیریلادیغنی آکلاشیامقده در . هر حالده بو مسئله، « غود فرووا دومومبین » ك ده اشارت ایتدیکی جهتله، داهایزاده تعمیقه شایاندر .

[۱] اولاق مظالمنك تفصیلاتی، لطفی پاشانك « تواریح آل عثمان » نده در : ص ۳۷۱-۳۸۰ . اولاق ظلمی سببیه کیسه ده آت قلامش، هرکس مرکب قوللانغه باشلا دیغندن آت فیثانك تنزلنه رغماً مرکب فیثاتلری فیرلامشدی . چونکه، یالکز دولتك مسائل مهمه سی دکل، انک اوفاقی ایشلر ایچون بیلک راست کلنه « اولاق حکمی » ویریلوردی . بو حکمی آلان آدام زره یه کیدرسه هان قاضی و صوباشییه مراجعتله خلقك بکندیکی آتلیغنی ضبط ایدیوردی . « وقت اولوردی که قایدن بعض کسه لره اولاق حکمن ورلردی، برآت کندوسیمچون و درت بش آت خدمتکارلری ایچون و بر آت دخی قولاغوز ایچون، وقت اولوردی بعض خصوصلره بش آتی کشی به اولاق حکمن ویرلردی . . . بو اولاقلر آلوب بندنکلیر آتلیر زبون اولدینی یلرده بر اقوب، کپرو اول محلدن ضرباً و قهرأ بر

سليمان « ده متعدد دفعه لږ بونك ازاله سي چاره سنه باقيلمه سني امر ايتش، فقط وزير اعظم لږك ممانعتي قارشيسنده هيچ بر تتيجه الله ايده مه مشدي ؛ » ابراهيم پاشا ، آياس پاشا ، خادم سليمان پاشا « كي اسلاف و اخلافك بو خصوصه كي قصور لږي مثال اولارق ذكر ايدهن لطفي پاشا ، اونلري بو ظلم لږدن شدتله مسئول طوققه در . بناء عليه « ۹۴۸ » ده صدارته كچر كچمز ، در حال ، بو « اولاق حكمي » ني رفع ايده رك بعض يوللره منزل بار كيرلري وضع ايتيردي [۱] . « آصفنامه » سنده « اولور اولماز يره اولاق حكمي و برمه مك و آنجا ق فوق العاده بر ضرورت قارشيسنده بو واسطه به توسل » ايتك خصوصه كي نصيحتي ، بوتون غيرته رغماً ، بو ظلمك تماماً و قطعياً قالد بر يلاماديغي كوسترمكده در ؛ مع مافيه « اوليا چلي » اون برنجي عصرده بعض يوللرده منزل بار كيرلږينك موجوديتندن مطرداً بحث ايديور [۲] . « لطفي پاشا » اولاق ظلمني رفع ايتديكي صيراده ، استانبولده بولونان اجنبي سفيرلږدن كندي مملكتلږنده بو جنس تشكيلات موجود اولوب اولماديغي صورهرق منفي جواب آلديغي يازديغي ائشاده ، بوني عادتاً كږدن اشد كورمكده در . في الحقيقه او دور ادبياتنده ، رسماً ارتكاب ايديلن بو جانيانه ظلمك ، خلقك روحنده نه ايم ايزلر بر اقدغي كوسترهن جاني بارچه لره تصادف اولونه بيلير [۳] .

آخر كسنة نك آن آلوب كيدرلږدي . و بو اولاق لږ اكثر اهل علم طايفه سنه ايريشوب آتږين يولده و ايزده آلوب وقاضي اولان لږك آخورلږينه كږوب آتږين آلوب پيشوب كيدرلږدي . « اولاق لږ يول اورته سنده آتږي برينه راست كلږر كلږر ، جانلري ايسترسه جان ايندږوب آتږي ضبط ايدرلږدي . مقبول ابراهيم پاشا ، اولاق حكمنه قارشى كلن ايكي سپاهي بي اعدام ايتيرمشدي [توارىخ آل عثمان ، ص ۳۷۱ - ۳۸۲] . لطفي پاشا ، بوندن صوكرا ، اولاق ظلمنه راضى اولان وزيرلږك اوغرادقلى بلالري ، حتى سليمانك اوغلي شهزاده جهانكږيك وقتي بوكا اسناد ايتديكي كي ، « شاه طهماس » ك مؤخراً شرق ولايتلږ مزده برشي يابامه مه سني ده ، بالخاصه ، كندي اثرى اولان اولاق اصولنك رفته بر اجر معنوي اولارق كوسترييور [۳۸۲ - ۳۸۳] .

[۱] آصفنامه ، استانبول طبعي ، ۱۲ ، چودي طبعي ، ۱۱

[۲] سياحتنامه ، ج ۵ ، ص ۱۳ ، ۴۸ ، ۷۷ ؛ مع مافيه بو بحث ايديلن منزل بيكږلږيله سوروجي لږك مضارفي كيمه عائددي ؟ بو خصوصه صريح برشي بيلميورز .

[۳] قالقان دانيلى شاعر « فقيري » ، سليمان قانوني زماننده يازديغي « رساله تعريفات » ده اولاق حقنده شونلري يازار :

نږر بيلدكي عالمده اولاغى ولايتده كزر بر قانلي ياغي
ترجم بيلمز و ويرمز امانى صاوولماز بر بلاي ناكهاني

ادبار و معزولیت حیاتک آجیلنی هر سطرنده حس ایدیلن « آصفنامه » ده ، پاشانک دیگر برطاقم نصایحی واردرکه ، اونلری کندیسنک اداری عمده لری عد ایدمیلیرز: مثلاً، وزیراعظمک پادشاهه هر مسئله نی آچیق آچیق آکلاته رق کرک اونی کرک ندماسنی ایشه قاریشدیرمامه سی، صدراعظم طرفندن واقع اولاجق معروضاتک همان تصدیقی، پادشاهه وزیر اعظم آراسنده کی بعض مذاکرات مهمه به دیگر وزرانک بیله واقف ایدیللمه سی [۱] ، مصادره دن احتراز اولومنه سی ، هرکسک بربری علیه نده کی اسنادات و اخباراتنه لزومندن فضیله اهمیت ویریللمه سی ، هر هانکی بر مأمورک بر تک قباحث سببیه عزل ایدیللمه رک ابتدا اخطار اتده بولونولمه سی ، وزیراعظمک علما و صلحا و بیغرض آدامارله صحبت ایدرک خارجه کی ایشلر و محتاج تلطف کی مسهلر حقنده معلومات آلماسی ، « رخ » ایشلرینه اعتنا ایدیلرک مأمورلرک نفوذ مأموریتلری استعمالله تجارتیه قویولمالرینه ممانعت ایدیللمه سی، هر سنه تحقق ایتدیریلرک و ارداته کوره مصارف اختیاری یعنی موازنه مالیه نک تأسیسی، خلقک مظالمه معروض بر اقیلماماسی ، عسکر مقداری نی لزومندن فضیله چوغالتمه یه رق آز فقط اوز بر قوه عسکریه مالکیتک تأمین ، عسکرک ضبط وربطنه قادر آمرلر تعیین ، و داها بوکی برطاقم خصوصات و قواعد متفرعه [۲] . کورولیورکه ، دوربین و تجربیله صدراعظم ، اداره ده ، مالیه و اوردوایشلرنده ، بالخاصه سرايله مناسباته تعقیبی لازم کلن خط حرکتی پک اعلا کورمش و کوسترمشدر . کندیسنی صدارتی ائانسنده بو پرنسپلره صادق قالدینی ایچون، مؤخرآء عناد و خشونت اسنادلرینه معروض قالمقن قورتولامادی . مسئولیتی و حیثیتی مدرک اولان بودرست دولت آدامنک قناعتنه کوره : « وزیراعظم

دمادم پیکی در راه غزانک الهی صاقلغل شرنندن آنک

« فقیری » حقنده تفصیلات مداحلر حقنده کی مقاله مزده در [تورکیات مجموعه سی، ۱، ص ۱۳] . معافیله « اولاق » ظلمی حقنده اک آچیق ومعنیدار هجوملر ، کیود سپاهیلرندن اولوب سلطان سلیم اول سفرلرنده بولونان شاعر « کواهی » نک ۹۳۳ ذی القعدة سنده یازدیغی « پندنامه » آدی مثنویسنده در [کواهی حقنده : لطیفی، ص ۲۸۷ ؛ عاشق چلی وحسن چلی تذکره لرنده ده اوندن فضله بر شی یوقدز] . لطفی پاشانک « تواریخ آل عثمان » نده اولاق حقنده ذکر ایدیلن بعض منظومه و حکایه لر [ص ۳۷۶ ، ۳۷۷ ، ۳۸۰] ، عیناً کواهی نک « پندنامه » سندن نقل ایدیلشدر [پندنامه ، خصوصی کتبخانه مزده کی یازمه نسخه] .

[۱] آصفنامه به مراجعت .

[۲] عین آر .

چندان عزتندن و هم ایتمه مک کرکدر. برخدمتی ناهموار کوروب داستان اوله دن ، عزلتی اختیار ایدوب ، بین الناس ، شویله بریولسز ایش ایتمه دی ، عزلتی اختیار ایتدی دیمک ، پسندیده اولق یکدر . فی الحقیقه کندیمی ، مأموریت حیاتنده تماماً بونقطه نظر صادق قالمش ، اوکا کوره حرکت ایتشدن .

ایشته بوتون بواضا حاتدن سوکرا ، « لطفی پاشا » نک ، بر « دولت آدامی » صفتیله ماهیتی بویوک بروضو حله آکلاشیلور : او ، « مقبول ابراهیم پاشا » و « رستم پاشا » کی جوال برذکایه مالک اولما مقوله برابر ، نفوذ نظر صاحی ، درست ، اداره نک بوزوق نقطه لریخی دوزه لیمکه عزتمکار ، سرای انترقیه لرینه آلت اولمایه جق قدر مستقل الطبع ایدی . اونی سائر معاصر و خلفارندن آیران ، باشلیجه ، بواخلاقی اراده سی در . ایمپراطورلق تاریخی تدقیق ایده نر ، پاشانک داها اوزمان اشارت ایتدیکی اداری بوزوقلقلرک ، اونجی عصر ظرفنده بیله نه قورقونج نتیجه لر ویردیکنی پک اعلا بیلرلر . زمانی ، طرز تحصیل و تربیه سی ، ذهنیتی اعتباریله ، « لطفی پاشا » دن بوندن داها فضله برشی ، مثلاً اصلاحات حقنده داها واسع و داها ده رین برنظر بکله نه مزدی . مع مافیه ، سرای انترقیه لرینه قربان اولارق قیصه برمدت ظرفنده اداره باشندن اوزا قلاشدریلان بودورین وزیره ، دولت آدامی صفتیله ، تاریخمزده شرفلی بر موقع آیرمق مجبوریتنده ز [۱] .

۳

لطفی پاشا ، عالم و ساعر

کندی افاده سنه کوره « حرم خاصده ایکن نیجه کونه تحصیل معارف ایدوب » ، مؤخرآ ، « طشره چیققدن سوکرا نیجه علما و صلحا و شعرا و ظرفا ایله مصاحبت ایدوب علی قدر الطاقه تحصیل معارف و علوم » ایدن « لطفی پاشا » نک ، « دیمتوقه » ده کچیردیکی معزولیت ییللری ائناسنده تتبع و تحریر ایله مشغول اولدیغنی بیلورز . بالذات کندیمی ، تاریخنک مقدمه سنده - مؤخرآ یازدیغنی « آصفنامه » مستثنا اولق اوزره - تورکجه و عربجه مختلف اثرلرینک اسملریخی ذکر ایدیورکه ، بونلرک قسم اعظمی علوم شرعییه و تخصیصاً فقه و کلامه عائددر :

[۱] عثمان زاده احمد تائبک : « زمرة وزرای نیک اندیشاندن » و « بعض خیرات و حسنات مالک » اولدیغنی یازمه سنه رغماً ، اسکی مورخلرک پاشایی لایقيله تقدیر ایتمه دکاری محققدر .

۱. — کتاب زبدة المسایل فی الاعتقادات والعبادات (عربیہ)
کاتب چلبی بواثر دن بحث ایدر : « زبدة المسایل . ترکی فی الفروع جمعہا
لطفی پاشا الوزير » [بولاق طبعی ، ج ۱ ، ص ۴۵۷ . — فلوغل طبعی ،
۳ ، ۵۳۹ ، ۶۸۳۳ . نومروده] . بالذات مؤلف بونی عربیہ اولارق یازدیغنی
سویله دیکندن ، کاتب چلبینک آلداندیغنی محققدر . اونک ذکر ایتدیکی اثر ،
بومتن عربینک تورکجه بر ترجمه سی اولاجقدر [آومهر ، شرق یازمه لری ،
مونسخ ، ۱۸۷۵ ؛ چودی ، آصفنامه مقدمه سی ، ۱۷ ، ۱ نومرولونوط] .
۲. — کتاب الکنوز فی لطایف الرموز فی الاحادیث الاربعین (عربیہ)
۳. — رساله فی تصحیح النية والعمل بها (عربیہ)
۴. — رساله فی تقریر الارواح این تصیروا اذا اخرجوا من هذه الاجساد (عربیہ)
۵. — رساله فی تقریر من احب لقاء ومن کرهه (عربیہ)
۶. — رساله فی تقریر الشهداء وما يتعلق بامور الآخرة (عربیہ)
۷. — رساله فی خصائص اهل السنة والجماعة وفي بيان اهل الاهواء والضلالة (عربیہ)
۸. — رساله فی تصحیح صلوة الجمعة وما يتعلق بها من الفضائل والاداب (عربیہ)
۹. — رساله فی بیان دخول الحمام وما يتعلق بها والاختصاب وتقليم الاظافر (عربیہ)
۱۰. — رساله فی بیان متى ينقطع معرفة العبد من الناس عند حالت الموت وفي التوبة
وبيانها وفي التائب من هو (عربیہ)
۱۱. — رساله فی تقریر الصيد والذبايح وفيما يحل وما لا يحل (عربیہ)
۱۲. — رساله فی بیان التداوی والمصائب وتلقين الميت وما يستحب من احوال المحتضرين
عند الموت (عربیہ)
۱۳. — رساله فی بیان افعال العباد ويعنی به الاختیار الجزئی (عربیہ)
۱۴. — کتاب تنبيه الغافلين وتأکید الغافلين (تورکجه)
بر دفعه صحافرده کورمش اولدیغ بواثر درت فصله منقسمدر : فصل اول ،
فرض اولونان علمک وفضیلت علمک بیاندهدر . — فصل ثانی ، ایمان
واسلام بیاندهدر . — فصل ثالث ، توحید ومتشابهات بیاندهدر . —
فصل رابع ، ایمان بیله نک وبیلمیه نک حکمی بیاندهدر . لطفی پاشاده
بواثرینک « اجمالی ومفصلی اصول دینه متعلق » اولدیغنی یازیور .

۱۵. — کتاب تحفة الطالبین (تورکجه)
ینه مؤلف، بواثرینک ایمانه و عباداته متعلق اولدیغنی ذکر ایدیور.
۱۶. — کتاب حیات ابدی (تورکجه) مؤلف بو اثرکده اهل سنت و الجماعته و اهل هوا و الفاط کفره متعلق اولدیغنی سویلیور.
۱۷. — رساله سؤال و جواب (تورکجه)
۱۸. — رساله نیت (تورکجه) مؤلف بو رساله نک بعض مسائل مهمه بیاننده اولدیغنی ذکر ایدیور.
۱۹. — امورالمهمات (تورکجه) بورساله مؤلفه کوره طبه متعلقدر. [فلوغه، النده کی «تواریخ آل عثمان» نسخه سنی او قورکن، دقتسزلکله، بونک آیری بر اثر اولدیغنی نظر اعتباره آلامش و «رساله نیت» ک تفصیلاتی صیراسنده: «رساله نیت» بعض مسائل مهمه بیاننده و طبه متعلق امورالمهمات طرزنده قاریشدر مشدر. بو بسیط دقتسزلک مؤخرأ «چودی» طرفندن عیناً تکرار ایدیلدی کی، مع الاسف «عثمانی مؤلفلری» ندهده بو یا کلیشلق دوام ایتشدر].
۲۰. — تواریخ آل عثمان (تورکجه)
۲۱. — آصفنامه (تورکجه)
- بو اثرلردن باشقا، «کاتب چلبی»، پاشانک برده «قانوننامه» سی اولوب «سلطان احمد» دورنده وزیر «مراد پاشا» نک امریله «مؤذن زاده» طرفندن جمع و تذیل ایدیلدی کی یازیور سهده [کشف الطنون، بولاق طبعی، ج ۲، ص ۱۰۳. — فلوغه، طبعی، ۴، ۵۰۲، ۹۳۶۱، نومروده؛ «حديقة الوزرا» ده قانون عثمانیه به متعلق تألیقاتی اولدینی مسطور بولوندی کی، «عثمانی مؤلفلری» ندهده بو قانوننامه ذکر ایدیلشدر]، پاشانک زمان مأموریتنده سظیم ایدیله سی طبیعی اولان بوقوانین مجموعه رسمیه سنک، کندی طرفندن اثرلری آراستنده ذکر ایدیله مه سی دولایسیله، اونی بوجدوله صو قق اصلا دوغرو دکدر. کندی اجرا آتی قید ایتکده هیچ اهمالکار اولمایان لطفی پاشانک بویله بر «قانوننامه» سندن هیچ بحث ایتمه سی، بنجه، «کاتب چلبی» نک بو خصوصده کی افاده سنی بیله برازش به یه دوشور مکده در [۱].
- [۱] اولیا چلبی، اون برنجی عصرده بتلیس خانک اغتنام ایدیلن کتابلردن بحث ایدرکن «قانوننامه» لطفی پاشا «دیه بر اثری ذکر ایده رکه، بونک «لطفی پاشا» اولاجنی پک صریحدر [ج ۴، ص ۵۴۴]. اولیا چلبینک بو افاده سی هر حالده شایان دقتدر.

بروسه‌لی طاهر بک، بو آثار لیسته‌سنه. هیچ بر منبع ذکر ایتیمکسزین پاشانک « خلاصه الامه فی معرفه الائمه » عنوانیله ائمه مجتهدینک احوال واجتهاداتندن باحث بر اثری اولدیغنی ده علاوه ایدیور [۱].

لطفی پاشانک شرعیاته متعلق اثرلری المزدده بولونمادیغنی جهتله، بو خصوصاردکی وقوف ومعلوماتنک درجه‌سنی تعیین طبیعی قابل دکلدر. کلیسلی رفعت بکک، مؤلفاتنه باقرق، پاشانی « علی الاصول درس کورمش » عدایمه‌سی یا کیش اولدیغنی کبی، « ابوالسعود، ابن کمال کبی اک بویوک عالمک کوزی اوکنده دینی اثرلر یازمه‌سندن دولایی بویوک بر قدرت علمییه مالک اولاجغنی » استدلال ایتیمه‌سی ده، هیچ بر صورتله دوغرو دکلدر. بر دفعه بو اثرلر « ابن کمال » ک وفاتندن اپی صوکر ا یازیلشدر؛ ثانیاً، « عالی » کبی اودوری غایت اپی ییلن بر مورخک شهادتی، شهسز بر آ ز مبالغه‌لی اولمقله برابر، معاصرو خفله‌رینک « لطفی پاشا » حقنده کی قناعتلرینی آحیقه کوسترمکده در : اونک فکرینه کوره پاشا - سائر پاشالره نسبتله - صرق ونحو کورمش، حتی « قدوری » کبی بعض کتب فقهیه‌ی ده اوقومشیدی ؛ فقط کندیسنی حدندن چوق فضله کورور، حتی « آشچی زاده حسن چلبی »، « ابوالسعود » کبی دورک اک معروف عالمترینه بعض کلهلر صورار، واونلرک معنیدار سکوتلرینی جهلترینه حمل ایله، « شهرت شایعه‌لری نسبتنده قدرت علمیهلری اولمادیغنی » متفاخرانه سویلردی . « عالی » نک هر مطالعه‌سنه او یله بلا تدقیق اشتراک ایتمین « پچوی »، بو مسئله ده « عالی » به تبعاً : « بر مقدار صرف ونحو کورمکله کندویی علامه عصر صانوب کبار علمادان مجلسنه کلاره کله صورار دوروردی » دیدیکی کبی، « عثمان زاده تائب » ده : « دعوای فضل و عرفان و ادای خود فروشی » ایله معیوب اولدیغنی ذکر ایتیمکده در . بوتون بو روایتلردن شیو نتیجه چیقاریله بیلیر : لطفی پاشا علوم شرعیه به بیکانه بر آدام اولما مقله برابر، طبعاً فضله مغرور وخود پسند اولدیغندن، کندی اقتدار علمیسنه لزومندن پک چوق فضله قیمت

[۱] هاممر، لطفی پاشانک آصفنامه سیله تاریخنک و برده « صالتوق دده » مهاجرتنه عائد برساله سنک بر جلدده کندیسنده موجود اولدیغنی سویلر [عطا بک ترجمه‌سی، ج ۵، ص ۳۵۲] . البیوم و یانه کتبخانه‌سی یازمه‌لری میاننده بولونان بو جلد [فلوغهل، شرق یازمه‌لری قاتالوگی، ج ۲، ص ۲۲۴، ۱۰۰۱ - نومروده] فلوغهل طرفندن تدقیق ایدیلرک، بو « صالتوق نامه » نک « سید لقمان » ه عائد اولدیغنی و « هاممر » ک بو خصوصده آلدان دیغنی آ کلا شیلیمشدر [سید لقمانک بو لوجوک اثری حقنده « ایلاک متصوهر » ک ببلیو غرافیا قسمنه باقکز] .

واهمیت ویریوردی. اثرلری میدانہ چیقاریلار ق تدقیق وعکسی اثبات اولوتجه به قدر، اسکی مورخلرک بو خصوصده کی مشترک قناعتلرینه التحاق ضرورتنده یز.

پاشانک عین زمانده شاعرلکی ده واردی. تذکره سنی ۹۴۵ ده - یعنی پاشانک اقبال ونفوذ دورنده - یازان «سہی بک»، حقنده بر چوق مدخلرده بولونقدن صوکر، «طبیعی سلیم وذهنی مستقیم اولوب طبیعی بیدارلنی وذهنی پیشه کارلنی جهتدن غرا اشعاری وزیبا گفتاری» اولدیغنی ذکر ایدہ زک شو بسیط غزلنی قصد ایدیور:

فرقتکدن چیقدی جان ای ورد خندانم مدد	غرقه ویردی عالمی بو چشم کریانم مدد
کر صورارسه کونمی سانسز صاچک کی قرا	ظلمت ایچره قالشم ای آب حیوانم مدد
مدعیر طاشلادیلر طعنه طاشیلہ خی	وقدرکم رحم ایدہ سک شاه سلطانم مدد
دردک ایله اولدیکمده سینمه اوغرایحق	ایشیدہ سن طوبراغمدن درلو افغانم مدد
لطفی داخی دلبرینک یولنه اولدی شهید	اوش حلال اولسون حرامی کوزینه قاممد [۸]

«تواریخ آل عثمان» ده کی منظوم پارچہ لرک قسم اعظمی - بلکه ده هیچ بری - پاشانک اثری اولمادیغندن، بونلردن ده قیمت شاعرانه سنی آ کلامق ممکن دکلد. «سہی» نک خلوصکارلغنه رغماً، بو قدر بسیط و قصورلی نظم لر یازان بر آدمی، بالخاصه اونجی عصر کی بر چوق استاد وصنعتکارلر یتیشدیرمش برانکشاف ادبی عصرنده، «شاعر» صایغہ امکان یوقدر. اساساً طبیعی و حیاتی، تمایلات متشرعانه سی، اونک اینجه وحساس بر روحه مالک اولامایه یغنی پک اعلا کوسترمکده در. سہینک «علم ومعرفت اصحابی سور بر هنر پرور» اولدیغنی حقنده کی ادعاسی، «کلیله ودمنه» مترجی مشهور «علی چلی» یه یاپدیغنی قدر ناشناسلقه قطعاً تألیف ایدیلہ مز: علی چلی [۲] «هایوننامه» سنی اتمامدن صوکر، برینی پادشاهه و برینی - ارباب علم ومعرفتدن ضاییلان - وزیر اعظم لطفی پاشایه ویرمک اوزره ایکی نسخه یازدیرر، ایکندی دیوانه کتیرر. انشای تقدیمده، یکرمی ییلدن بری بوایشله اوغراشدیغنی واثرک باشند باشه ملوکی علاقہ دار ایدہ جک ماهیتده حکم ونصایحله مالی اولدیغنی ده سویلر. لطفی پاشا، «کلیله ودمنه» ترجمه سی اولدیغنی کورنجه، کتابی النہ بیلہ آماز؛ بویله عبث شیلرله اوغراشه جق یرده بر مسئله شرعیہ یازمش اولسه داها مفید اولاجغنی آ کلاتیر. «علی چلی»

[۱] سہی تذکره سنی، ص ۲۶

[۲] حیاتی حقنده بالخاصه «لطفی، عاشق چلی، حسن چلی» تذکره لرینه، «کنه الاخبار» ک غیر م جوع قسمنه، «نچوی» نه باقکیز.

فوق العاده متاثر اولور؛ اونك بوتأثرینی كوردن پاشا، نسخهلرك برینی قاپی آغاسی واسطه سیله سلطان سلیمان کونده ریر؛ برینی ده یاننده آلیقویه رق، «علی چلبی» کیتدکدن صوکراندیمی «سکبان علی چاووش» ه هدییه ایدر. اوصیراده دفتر امینی صفتیه دیوانده بولونان «مورخ رمضان زاده محمد بک»، چاووش دیشاری چیقنجه الی آلتون ویره رك کتابی لندن آلیر. ادبی اثرلره قارشى بویوك بر علاقه کوسترمن «قانونی» اوکیجه کتابی اوقویوب بکه نیر؛ وایرتسی کون «علی چلبی» نك بروسه قضاسنه تعینی ایچون خط کونده ریر. لطفی پاشا، بروسه کی مهم بر منصب کوشه انزواده کی فقها و مدرسین دن برینه توجیهیله «علی چلبی» به باشقا بر مأموریت ویریله سنی ایسترسده، پادشاه «او منلانك فضیلتی سن بیلیمز سك، بن بیلیم» دیه اصرار ایدر. «عالی» نك بالذات «رمضان زاده» دن طویوب کمال اهمیتله قیدایتدیکی بو حکایه [۱]، «لطفی پاشا» نك صنعتکار و حامی صنعت اولمقدن نه قدر اوزاق اولدیغی لایقیله آ کلاتیور.

۴

لطفی پاشا، مورخ

لطفی پاشایی، علی العاده برتلفیق و تعمیم محصولی اولان مؤلفات شرعیه سندن و دکر سر منظومه لرندن زیاده، «آصفنامه» سی و «تاریخ» ی ایله نظر اعتباره آ لارق بر «مورخ» کی تدقیق ایتمك شبهه سزداها دوغر ودر؛ چونکه، بر فکر و قلم آدمی اولمق صفتیه، اونك نسبه الز زیاده «اوریشنال: اصلی و شخصی» جبهه سی، بو طرفیدر. اونجی عصر دن زمانمزه قدر، «لطفی پاشا» مورخ و حتی داها زیاده - تخصیصاً - «آصفنامه مؤلفی» اولارق طایندییی حالده [۲]، شعرلرندن یا خود سائر دینی اثرلرندن تقدیرکارانه بحث ایدیلدیکی، هان هیچ

[۱] عالی، کنه الاخبار، غیر مطبوع قسمده، علی چلبی نك ترجمه حلی صیراسنده. - پجودی بو حکایه یی اورادن نقل ایتمشدر [ج ۲، ص ۶۰]. هاهمه، عثمانی صنعت شعرى تاریخی، ج ۲، پشته، ۱۸۳۸، ص ۲۵۸ نده و آریجه عثمانی تاریخنده ده بو وقعه دن بحث ایدر [چودی، آصفنامه مقدمه سی، ص ۱۴].

[۲] مقاله نك باش طرفنه باقکیز. «قارا چلبی زاده» اونی «آصفنامه» مؤلفی اولارق کوستردیکی کی [روضه الابرا، بولاق طبعی، ص ۴۲۷]، «تشریفاتی زاده محمد افندی» ده - ایکنجی مصطفی زماننده کی - دفتر تشریفاتنده اوندن بحث ایدیور: قراغت، شرق آقاده میسی یازمه لری، ویانه ۱۸۴۲، ص ۱۰۷، ۲۸۳، نومروده [چودی، آصفنامه مقدمه سی، ۱۷].

واقع اولمالمش، فکری فعالیتک بو جبهه سی تامامیه اونوتولمشدر .
ماضینک اثرلری و شخصیتلری حقنده « زمان » ک اک بیطرف منقد اولدینی حقیقی،
کورولورکه، بورادهده تماماً تجلی ایتمشدر : « آصفنامه » نک « تاریخ » دن داها فضله تعمیم
واشتهاری بیه تصادفی برجاشه صایلاماز. یالکز لسانک کوزهلکی دکل، پاشانک اکصیمی
دوشونجه لرینی و اداره حیاتنده کی اوزون تجربه لرینک نتایجی احتوا ایتک اعتباریلدهده،
بذاته « تاریخی بزوثیق » اولارق، بواثرک قیمتی تاریخدن چوق فضلهدر. مع مافیه بومطالعهدن،
« تاریخ » ک حائر اهمیت اولمادینی نتیجه سنی ده حیقار ماملیدر ؛ اسکیدن بری تعمیم وانتشار
ایده مه مکله برابر [۱]، ملی تاریخمیزک منبعلری آراسنده بو اثرکده البته بر اهمیت و قیمتی
واردر. بز بوراده لطفی پاشانک تاریخی صیقی برتحلیل سوزکچدن کچیره رک، « منبع تاریخی »
اولمق اوزره حائر اولدینی قیمت درجه سنی واضحاً آکلامغه چالیشه جغز ؛ چونکه بو اثرده،
« اوریزینال » قسملر موجود اولدینی کی، اوندن داها فضلهده، علی العاده « محصول التقاط »
اولان بر چوق قسملر واردر .

« تواریخ آل عثمان » ی بو اعتبار ایله تدقیق ایدرسه ک، طبیعی اولارق، اوچ پارچه یه
آیره بیلیرز : (۱) مؤلفک ترجمه حالی، اثرلری، تاریخک سبب تالیفی کوستره ن مقدمه .
(۲) « ابتدای دولت آل عثمان » بحثدن بالذات شاهد ویا سامع اولدینی وقایعه کلنجه یه
قدر اولان قسم . (۳) کندی مشهودات و مسموعاتنه استناد ایدن قسم . بونلردن برنجی
واوچنجی قسملرک اهمیت آشکاردر: چونکه باشقا مؤلفاتده عیناً موجود اولمایوب، دوغرودن
دوغرویه مورخک کندی معلوماتی، مشاهدات ویا مسموعاتیدر. لطفی پاشانک تعصب
متشرعانه سی، هر مسئله ده کندی کوستره ن « ته اولوژیک » طرز رؤیتی، تاریخی حادثه لردهده
شدتله محسوسدر : « اولاق » اصولندن بحث ایتدیکی صیراده، « عثمانلو مظالمندن » کال
سریستیه بحث ایدره رک حتی « اولاق » مسئله سنده اونلری « جنکیزیلرک وارثی » کوستره جک
قدر ایلری کیده ن « لطفی پاشا »، سلجوقیلرله عثمانلیلردن باشقا دیگر اسلام دولت لرینک
برر تهمله متهم اولدقلرینی ادعا ایتدیکی کی، بر حدیث نبوی به استناد آده، هر عصرک باشنده
اهل سنت عقائدینی مدافعه واحیا ایدهن برر بویوک حکمدارک موجودیتینی سویلیور ؛

[۱] اسکیدن بری لطفی پاشانک تاریخندن پک آرز بحث اولونمشدر . اساساً نسخه لری پک
نادر اولان بو اثری علم عالمه ابتدا طاینتان و اوندن استفاده ایدن، « هاممر » در [عثمانلی
تاریخی، برنجی جلدک مقدمه سنده کی بیلیوغرافیده، ۳۷ نومروده] .

وبونلرك اسملرني صايور [۱] ؛ بونلر، حقيقه، «اهل سنت» عقائدني شدتله مدافعه سياست دينيه سني التزام ايدن و منفعت ماديه لرني بونده بولان آداملردركه، «لطفی پاشا» ايچون اك بويوك «دينی» قهرمانلردر .

مقدمه ده بعضاً «تواریخلرده مذکوردرکه» قیدله یازیلی منبعلره مراجعت ایتدیکنی اشارت ایدن مؤلف، نادراً بعض کتابلردن ده کوچوک نقللرده بولونیور: «حمدالله مستوفی قزوینی» نك «تاریخ کزیده» سی، «ابن مسکویه» ك «تاریخی»، مؤلفنی ذکر ایتمه دیکی آل سلجوق تاریخی، كذلك ینه مؤلفی غیر مذکور «تواریخ فردوس» کی [۲]. یازیلی منابه نادراً مراجعت ایدهرک اکثریتله اونلرك اسمنی و مؤلفنی ذکر ایتمه ك اصولنه، پاشا، ایکنجی قسمده ده صادق قالمشدر [۳]. «تواریخلرده کتورمشلردرکه» دیه باشلایان بو قسمده، «لطفی پاشا» یی، تاممیه اسکی آنونیم «تواریخ آل عثمان» لرك معقب و مقلدی اولارق کوریور. اخیراً «پروفیسور گیزه» طرفندن نشرایدیلن آنونیم «تواریخ آل عثمان» ایله قارشیلادیرنجه، «بایزید ثانی» وقایعك نهایتنه قدر، «لطفی پاشا» نك او اثری همان حرفی حرفنه - ساده جه بعض کوچوک و اهمیتسز حذف و تبدیللرله - اقتباس واستنساخ

[۱] تواریخ آل عثمان، ص ۷ - ۱۱؛ عثمانلی پادشاهلری آراسنده پاشانك مظهر تقدیری اولانلر - حدیث نبوی به توفیق مطالعات ایدیه بیلمك ایچون هر قرنك باشنده بولونانلر یعنی - عثمان غازی، ییلدیرم، ویاوز سلطان سلیمدر. اولردن اولکی حکمدارلردن، اسلامیه خدمتی دوقونانلرله ورع و تقوا ایله معروف اولانلری و برده «ملاحده» یه یعنی فرق ضاله اربابنه قارشى شدتلی بر سیاست تعقیب ایدهلری تقدیر ایدیور: عمر بن عبدالعزیز، معتصم، قادر بالله، محمد بن ملکشاه، غازان خان. لطفی پاشانك بو مقدمه ده، آلتی عصرلق اسلام تاریخی حقنده سبرد ایتدیکی مطالعات عمومیه، تاریخی معلوماتك محدودیتی و پك صاغلام اولمادیغنی کؤسته ریور.

[۲] بونلردن «تاریخ کزیده» و «تجارب الامم»، کیپ سلسله* نشریاتنده چیقان نسخه لرله علم عالمنده پك معروفدر. آل سلجوق تاریخنك «بازیچی زاده» نك اثری اولماسی پك زیاده محتملدر. «تواریخ فردوس» ه کئنجه، عالی پك، حاشیه ده بونك یا «شهنامة فردوسی» یاخود «فردوسی» طویل «ك معهود» سلیماننامه «سی اولقی احتمالی ایلری سوریورسه ده، لطفی پاشانك اوندن نقل ایتدیکی پارچه به نظرآ، بوايكي احتمالك ده قطعياً وارد اولامیه جفی پك آشکاردر. «شهنامة» ده ویا سلیمان بیغمبرك منقبه لرینی محتوی «سایماننامه» ده آناتولی سلجوقیلری وقایعك موضوع بحث ایدیه بیله جکینی تصور ایتك بیله عبث اولور.

[۳] بوتون ایکنجی قسمده بویله برتألیف اسمنه راست کلیمه من.

ايتديكنى آكلاماق قابل دكلدر [۱]. مثلاً «اولاق» حقنده يوقاريدنه صحيفه نومرولرينى ذكر ايتديكمز بعض منظومه لره «۱۲»، «۲۰»، «۳۳۸»، «۳۳۹»، «۳۴۰»، «۳۷۴»، نجى صحيفه لرده كى منظومه لرى «شاعر ديمشدر» ديه باشقالرينه استنادايدن و «۱۱» نجى صحيفه ده كى منظومه يى «جالينوس» ه عطف ايدن [۲] «لطفي پاشا»، كتابى جابجا دولدوران ديكر منظوم پارچهلر حقنده هيچ بر شى سويله مه ديكندن، بعضيلرينك بو اشعارى كنديسنة عطف ايتديكلرينى كورمشدك [۳]. پاشانك شاعرلكى و كتابك طرز ترتيبى دوشونولورسه، بواحيال بعيد كورولمه مك اقتضا ايدر؛ لكن «گيزه» نك نشر ايتديكى «تواريخ آل عثمان» ده، مطبوع لطفي پاشا نسخه سنك «۴۵ - ۱۶۹» نجى صحيفه لرنده مندرج بو منظومه لرك هپسنة - حتى اكثريتله داهافضله و داهادوغرو اولارق - تصادف ايتديكمز ايچون [۴].

[۱] پاشانك كندنجه اهميتسز كوردىكى بعض منقبه لر حذف ايدلمش، استانبول و آياصوفيه نك انشاسنى. حقنده كى اوزون قسم يك زياده اختصار ايدلمشدر. بوكا دائر «گيزه» نك «تواريخ آل عثمان» ترجمه سى حاشيه سنة باقكرز .

[۲] كليلى فغا فغدى، بوندن «جالينوس» آدى جفرجى برشاعرك موجوديتنه قائل اوليورسه ده، اودورلرده ويا داهاول بونامده برشاعرك بولونديغى بيلميورز [تواريخ آل عثمان مقدمه سى، ۴]. هرهانكى برشاعر، «جالينوس» ه اسناد اولونان جفرى بر حكى نظم شكندنه يازمش و لطفي پاشا، اونى اقتباس ايتمشدر .

[۳] مثلاً كليلى رفعت افندي نك مقدمه سنده بويله بريا كليش حكى موجوددر .

[۴] «گيزه» نك نشر ايتديكى «تواريخ آل عثمان»، ۹۶۳ سنه سى وقايى دى آلديغى جهته، بلكه ده او اثر صاحبنك «لطفي پاشا تاريخى» ندن اقتباسده بولونمش اولماسى خاطره كله بيلير؛ حالبوكه بو آنونيم تاريخ لرك ناصل وجوده كلدىكى بيله نلر، بويله براحتمالى هيچ برصورتله دوشونه مزلر . [بو خصوصه كى نقطه نظر مزى و قتيله كوچوك بر مقاله ده ايضاح ايتمشدك، پروفور «گيزه» ده. او مطالعه مزه تاميله اشتراك ايتديكى سويله مشدر: Mog. Band I, Heft. 2-3, 49]. بوندن صرف نظر، لطفي پاشا تاريخندن چوق اول يازيلش بعض آنونيم «تواريخ آل عثمان» لرده ده او منظومه لر موجوددر [مثلاً خصوصى كتبخانه مزده موجود، ۸۹۲ ده استنساخ ايدلمش برتاريخ نسخه سنده]. اوندن باشقا، بو «آنونيم» لرده كى منظومه لرك داهادرست و داهامفصل اولديغى ده علاوه ايدلمكه. نقطه نظر مز بوسوتون تايد ايتسون. لطفي پاشا تاريخيله «گيزه» نك نشر ايتديكى «تواريخ آل عثمان» ده عين زمانده موجود اولان منظومه لرك متقابل صحيفه نومرولرينى بروجه زير نقل ايديورز .

لطفي پاشا تاريخى (استانبول طبعى) تواريخ آل عثمان (گيزه طبعى)

۲۹

۴۵

۳۵

۵۳

۳۹

۵۵

۱۶۹ نجی صحیفه دن سوکرا کلن منظومه لړکده پاشایه عاڼد اولوب اولمادیی حقنده قطعی بر حکم ویره مه یز. « سلیم اول » دورندن کندی اشتراک ایتدیکی وقایعه کلنجهیه قدر پاشانک ته کی منبع لردن استفاده ایتدیکنی - بو دورلره عاڼد یازمه منبع لړک کثرتی وقسم اعظمک هنوز لایقیه تدقیق ایدیلهمش اولماسی دولایسیله - شیمدیلک دها او قدر قطعی اولارق تعین ایده مزسه کده ، مثلاً سلطان سلیمک بر غزلتی ، بعض محررات رسمیه صورتلرینی ، « خواجه منلای صفاهانی » نک منظوم مکتوبنی احتوا ایتهمسی [۱] ، لطفي پاشانک بودور حقنده اولکی دورلردن دها فضله حائر معلومات اولدیغنی کوستر مکده در . « سلیمان قانونی » دوری وبالخاصه کندی وزارت وصدارتی زمانلری ايسه ، اثرک اک قیمتلی پارچه سیدر . عزلندن ۹۶۱ ه قدر اولان قسم بیله ، معزول ومنکوب صدر اعظمک حالت روحیه سنی کوسترمک اعتباریله پک معنی داردر . بو قسمک - اسکی آنونیم « تواریخ آل عثمان » لرده صیق صیق کورولدیکی وجهله [۲] - پاشا طرفندن یازیلما یوب مؤخرأ علاوه ایدیلدیکی حقنده مقدا « چودی » طرفندن ایلری سورولن مطالعه نک اصلاً شایان قبول اولامایه جغنی بو وسیله ایله علاوه ایدم : بو اثرک یازمه نسخه سنی لایقیه تدقیق ایدمه یین « چودی » ، دها کتابک اورته لرنده - ۹۴۶ وقایعندن بحث ایدیلیرکن - ۹۶۰ حادثه لرینک موضوع بحث اولدیغنی کورسه ، اثرک لطفي پاشا طرفندن هر حالده ۹۶۱ ده ویا اونندن بر از سوکرا یازیلدیغنی کمال سهولته آکلاردی [۳] .

تواریخ آل عثمان (کیزه طبعی)

۴۶

۵۰

۵۳

۵۵

۵۹

۷۳

لطفي پاشا تاریخی (استانبول طبعی)

۶۰

۶۵

۶۷

۷۵

۸۰

۱۶۹

[۱] لطفي پاشا تاریخی ، ص ۱۳-۱۶ ؛ بونک دها مصصح بر شکله « فریدون بک منشائی » ندم تصادف ایدیلیر : ج ۱ ، ص ۴۱۷

[۲] « کیزه » نک براز اول ذکر ایتدیکنم مقاله سنه مراجعت .

[۳] « رستم پاشا دخی وزیر لکنده کونده نیجه کره اولمک تصور ایدوب قاتنده اولمک جائز ایدی . وزارتدن چیقمه سنی هرگز خیالنه کتیرمیوب قطعاً تصور ایتدی . آکا دخی اولاق ظلمک ثمره سی ایریشوب ناکهان وزارتدن چیقوب اما سبب نه ایدوک بلنمیوب کندوسن نارحیرت ایله طاغلا یوب قالدی » [تواریخ آل عثمان ، ص ۳۸۳-۳۸۴ ؛ ۹۴۶ وقایعک صوکنده] .

«تون بوايضاحاتدن تبين ايدييوركه»، «لطفی پاشا» نك تاريخی وقوفی۔ اونجی عصرک مثلاً «عالی» کي مهم مورخلرینه نسبتله۔ چوق ابتدائی؛ اسملرینی صایدینی محدود بر قاج اثردن بيله لایقيله استفاده ایتمه مشدی. او، سادهجه، آنونیم «تاریخ آل عثمان» لردن برینی اساس اتخاذایده رک کتابی «سلیم اول» زمانه قدر یازدی؛ و متعاقب زمانلری ده عین طرز واسلوب اوزره دوام ایتمه پردی. آنونیملرده و «عاشق پاشا زاده» ده بوتون اوصاف بارزه سی و ابتداییلیکی کوزه چارپان و اسی خلق دستانیلغنك عاداتا برنوع استطاله سندن عبارت کي اولان دو قوزنجی عصرک «عوامی populaire» تاریخیلیکی، «لطفی پاشا» ایله، اونجی عصرده کنديسنه برئتل بولشدر. هنوز بو خصوصده کي تدقیقاتك چوقا کسک و ابتدائی اولماسنه رغماً، سکرنجی عصرده تگونه باشلا یه رق دو قوزنجی عصرده «نمودجی» نمونه لری میدانه کتیردیکنی تخمین ایتمه کیمز بو «chronique populaire» طرزی، «لطفی پاشا تاریخی» ایله بونوعك آشانی یوقاری اك صوك محصولی ویرمش اولدی؛ حالبوکه بوندن داها اول، سرای حیاتنك انکشافی، بزدهده، قلاسیق عجم مورخلرینك صنعتکارانه و عالمانه تاریخیلیکی تأثیری آلتنده «chronique savante» ویا «chron. artistique» دیسه بيله جکمز تاریخ نوعلرینك تگون وانکشافنه سبیت ویرمشدی: موضوعمزه چوق یاقیندن علاقه دار اولمقله برابر بوسبوتون واسع و خصوصی بر ساحه تشکیل ایدن بومسئله یی۔ ایلرده اطرافيله تدقیق ایتمك اوزره۔ شیمدیلك مسکوت کچه بیلیرز۔

«لطفی پاشا»، کندي زمانندن و اوزمانده یتیشن حکومت آداملرندن بحث ایده رکن، اصلاً بیطرف قالا میور؛ مثلاً، وقتيله مشترکاً حرکات عسکریه ده بولوندینی «بارباروس» دن بحث ایده رکن، اونك بعض موفقیتسز لکلرینی و خطالرینی بالخاصه قید و تنبیه ایتمه کی حالده، ظفر لردن دولایي اوکا هیچ بر حصه شرف آیرمایور. صو کرا، «مقبول ابراهیم پاشا» نك و بالخاصه «سلیمان» و «رستم» پاشا لک شدتله علملرنده بولونیور. کتابده اونلر اك اوافق بر موفقیتی بيله مذکور اولمایوب، آنجاق، هر هانکی بر موفقیتسز لکلری، یا خود عزللری مناسبتيله آدلری آکیلعمده در. «آصفنامه» ده ده پاشانك کیندارلغنی کوستره ن بو کي افاده لردن یوقاریده بحث ایتمشدك. علوم شرعیه ایله توغل ایده رک مؤلفاتنك قسم اعظمی او موضوعلره دائر یازان «لطفی پاشا» نك، تاریخ ایله خصوصی بر اشتغال و بو خصوصده بر ذوق و تمایلی بولونمادینی حالده، بردن بره مورخلکه قالمه رق بویه بر «تاریخ آل عثمان» یازمه سی، بر تورلو یکیدن اقباله

ایرهمهین منکوب وزیرک، پک طبیعی اولان تمایلات تنقیدکارانه سسنه عطف اولونه بیلیر .
 بوتاریخک الک اورینینال قسملرینک بیله ناصل احتیاطکارانه مطالعه اولونماسی لزومی ،
 آرتق بوايضاحات ایله پک اعلا آ کلاشیلمشدرامیدنیز. مع مافیه، بوتون بوملاحظاته رغماً
 شونی تکرارایدەرزکە ، « لطفی پاشا » نک بوتاریخی اثرلری، نه کبی روحی عامللر تأثیریلە یازیلس
 اولورسه اولسون، اوتخی عصرده عثمانلی ایمپراطورلغک ضعیف وبوزوق فقطلرینی آ کلامق
 ایچون الک قیمتدار نادر وثیقلردن بریدر؛ یالکز ایمپراطورلغک خارجی منظره احتشامنی،
 ششعشعنی ظفرلرینی مبالغه لی رنکدرله تصویر ایدەن بریغین شهنامه جیلرک ، سرای وقعه
 نویسارینک آثاری یاننده، اوعوموی آهنگ تقدیری بوزان بوجنس تنقیدندالرینک ده دیویماسی،
 تاریخی شأیتک بوتون وضوح وتمامیتله آ کلاشیلماسی ایچون، چوق فائده لیدر.

۳ آغستوس، ۱۹۳۵